

FRANCESC LAYRET

1880-1920

JOAQUIM FERRER

Barcelona, abril de 2010

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Ferrer, Joaquim, 1937-

Francesc Layret, 1880-1920. – (Biblioteca de l'Esquerra Nacional)

Bibliografia. Índexs

ISBN 9788461350384

I. Fundació Josep Irla II. Títol III. Col·lecció: Biblioteca de l'Esquerra Nacional

1. Layret, Francesc, 1880-1920 2. Polítics – Catalunya – Biografia

3. Republicanisme – Catalunya – Història – S. XX

929Layret, Francesc

Fotografia de coberta:

Arxiu Nacional de Catalunya / Fons Josep Maria de Sagarra

Dipòsit legal: B-19.362-2010

ISBN: 978-84-613-5038-4

FRANCESC LAYRET

1880-1920

JOAQUIM FERRER

SUMARI

Pròleg	7
1. Infantesa i etapa universitària	11
Una societat catalana que reneix.....	12
Valentí Almirall	13
Creixement econòmic i realitat social	15
La crisi del 1898.....	16
2. El republicanisme a principis del segle xx	
i la seva etapa de regidor a l'Ajuntament de Barcelona	23
Layret, regidor a l'Ajuntament de Barcelona	25
Layret durant el període de la Solidaritat Catalana	26
El Pressupost de Cultura de 1908	28
3. Vicepresident de la Unió Federal	
Nacionalista Republicana	33
L'actitud de Layret en les lluites obreres.....	36
L'opinió davant la Guerra Europea.....	40
4. El Bloc Republicà Autonomista, el diari <i>La Lucha</i>,	
el Partit Republicà Català i advocat dels treballadors	45
Un diari de combat.....	48

El Partit Republicà Català	51
La crisi de l'estiu de 1917	52
Advocat dels treballadors	58
5. Diputat	61
Un gran objectiu. Un partit obrerista català	62
Ponent en el 2n Congrés Universitari Català	63
Del Congrés de Sants (1918) i la Campanya per un Estatut d'Autonomia (1918-1919) a la vaga de La Canadenca (1919)	65
A les Corts	75
6. L'assassinat	77
7. El record de Layret en la història	81
Índex onomàstic.....	85
Índex d'organitzacions	91
Índex de publicacions periòdiques	93
Bibliografia	95

PRÒLEG

La vida política de Catalunya al segle xx és plena de personalitats de gran interès. En aquest conjunt la figura de Francesc Layret hi destaca de forma especial perquè aconseguí aprofundir en els grans desafiaments de la seva època i fou capaç d'assenyalar camins de justícia i de llibertat.

Malgrat que la seva infantesa va estar marcada per un atac de paràlisi infantil que l'obligà la resta de la vida a caminar ajudant-se amb crossets, aquest obstacle no fou mai un entrebanc per desplegar una activitat extraordinària en tots els camps en els que es manifestà.

Una de les imatges més eloqüents de la seva etapa d'estudiant a la Universitat de Barcelona és aquella en la qual se'l veu al mig d'un nombrós grup de companys mentre ell amb gest enèrgic explica els raonaments que creia havia d'incorporar la nova societat.

Fou un estudiant brillant i, alhora, participà amb entusiasme en l'expressió de les reivindicacions en tots els camps importants. Precisament la característica més rellevant de Francesc Layret fou la comprensió global de les dificultats que tenallaven la societat catalana. En aquest sentit, no fou solament un defensor de

la cultura o de la justícia social o de les transformacions econòmiques i polítiques, no, fou tot això i alhora.

La seva trajectòria política s'inicià a la Universitat i molt jove fou regidor de l'Ajuntament de Barcelona on fou responsabilitzat d'àrees importants, fou un dels vicepresidents de la Unió Federal Nacionalista Republicana i amb una clara sensibilitat nacional se n'apartà quan aquesta pactà amb els llerrouxistes. Molt aviat havia manifestat com creia que era bàsic que els partits catalans rebutgessin tota mena de sucursalisme.

Fou fundador d'entitats com l'Ateneu Enciclopèdic Popular, que també presidí, i així mateix és de referència obligada la seva ponència al 2n Congrés Universitari Català del 1918 sobre la «Catalanitat de la Universitat».

Continuà incansablement la construcció de partits que des de la seva ideologia d'esquerra contribuïssin a normalitzar el panorama polític català. En aquest camí fou l'impulsor del Bloc Republicà Autonomista i del Partit Republicà Català.

La seva activitat d'advocat l'oferí al servei dels treballadors, als quals mai no demanà cap retribució per aquest servei. Aquesta actitud de generositat sense límits li fou corresposta amb una gran confiança d'amplis sectors del sindicalisme català que descobrien en Layret un polític amb qui podien confiar.

Diputat al Congrés de Madrid des del 1919, hi destacà per la claredat dels seus arguments i la vehemència amb què els exposava. Una de les imatges més emocionants d'aquella activitat de Layret és la que explica com, havent guanyat l'acta de diputat pel

districte de Sabadell, es formà una gran manifestació en aquella ciutat i com tots els seus integrants volgueren donar-li la mà, per desitjar-li el millor i donar-li les gràcies.

La vida de Francesc Layret fou estroncada en plena maduresa, quan l'aproximació del Partit Republicà Català i el sindicalisme feien preveure una col·laboració que hagués transformat el panorama electoral. Durant anys es va teixir una amistat entre Francesc Layret i Salvador Seguí que previsiblement era a punt de concretar-se en el camp polític.

Layret fou assassinat a la porta de casa seva al carrer Balmes, 26, de Barcelona, on des de fa anys hi ha una placa que recorda aquest trist episodi. Fou assassinat quan es disposava a fer gestions a favor dels sindicalistes empresonats. En sortir fou clivellat pels trets que li dispararen delinqüents a sou de la repressió que en aquells anys caracteritzava la vida catalana.

El seu enterrament fou acompanyat per una vaga general i per un seguici adolorit que en voler baixar per la Rambla barcelonina topà amb la Guàrdia Civil, que li ho impedí. Layret fou fins al darrer moment senyal de reivindicació.

La figura de Layret fou recordada, a Barcelona, amb un monument obra de l'escultor Frederic Marès que durant la dictadura franquista fou retirat de la plaça Sepúlveda i que en restablir-se la democràcia fou retornat al seu lloc. A part d'aquest record, la figura de Layret dóna nom avui a carrers i places, a institucions socials i en definitiva, forma part d'aquella memòria col·lectiva en la que guardem el que creiem, és el millor del que hem donat com a poble.

1. INFANTESA I ETAPA UNIVERSITÀRIA

Francesc Layret va néixer a Barcelona el 10 de juliol de 1880. El seu pare, un industrial dedicat al comerç a l'engròs de peces de rellotgeria, era persona amb conviccions republicanes. La família traspuava aquests ideals i en la Revolució de Setembre de 1868 hi havia figurat un Layret. Així doncs, l'ambient en el que va créixer l'inclinà a preguntar-se per la significació de les coses i a estudiar-ne les raons.

Fou el fill gran d'una colla de germans, el seguien Eduard, Mercè, Antidi i Josep Maria. Molt aviat un trasbals afectà la vida del petit Francesc que als dos anys patí un atac de paràlisi que l'immobilitzà les dues cames. A partir d'aquest fet tota la vida hagué de caminar ajudant-se amb croses. Aquest entrebanc no fou mai obstacle per a desplegar una activitat que sovint era considerada com extraordinària.

L'ambient familiar l'impulsà a l'estudi i des de la infantesa manifestà un tarannà que el feia llegir amb afany i que alhora demostrava una gran vitalitat. En aquests anys el company preferit en els jocs fou el seu germà Eduard, dos anys més petit que ell. Estudià en el propi domicili el primer ensenyament i els dos primers

cursos de batxillerat i a partir del tercer s'incorporà al Liceu Poliglòt del passeig de Gràcia, que més tard es traslladà a la rambla de Catalunya.

Als divuit anys, en acabar el batxillerat amb notes brillants, aprovà la revàlida i amb premi extraordinari ingressà a la Universitat per fer els estudis de Dret i Filosofia i Lletres. És aleshores un jove baix d'alçada i de sòlida complexió. Inicia els estudis universitaris el 1898 amb una preparació excel·lent, que és el fruit de l'ambient familiar en el que viu i de la seva curiositat pels problemes que l'envolten.

Una societat catalana que reneix

L'infantesa i l'etapa de Layret fins als divuit anys és una etapa marcada per la Restauració Monàrquica del 1874, que havia liquidat la Primera República Espanyola i havia significat el retorn dels Borbons en la persona d'Alfons XII. Aquest nou marc polític dirigit per Antonio Cánovas del Castillo creà una mecànica electoral que fou coneguda com «el turno pacífico», en el que es succeïen en el govern de l'Estat els conservadors de Cánovas i els liberals de Sagasta. Aquest repartiment es fonamentava en el principi que

«els oligarques havien de rellevar-se en els càrrecs, com els ciutadans d'Aristòtil, per a donar a la nació política la il·lusió que s'autogovernava».¹

1 CARR, *España 1808-1939*, p.345.

A la mort d'Alfons XII i en l'inici de la Regència de Maria Cristina la restauració introduí el que fou qualificat com una «obertura» amb una llei d'associació, el judici per jurat i el sufragi universal. Però a la pràctica el que havia estat anunciat com un avenç democràtic fou monopolitzat per grups de pressió i per el caciquisme electoral. Tota aquesta superestructura progressivament era rebutjada per Catalunya, que vivia el procés intens i esperançat de la Renaixença.

Valentí Almirall

El gran impulsor polític d'aquesta Renaixença era, el 1880, Valentí Almirall (Barcelona 1841–1904), un advocat que donava a les aspiracions que havien començat en el camp de la història i de les lletres un caràcter de reforma democràtica i d'aspiració a l'autogovern. Almirall, amb un seguit d'iniciatives, feia madurar la consciència nacional cap uns plantejaments de regeneració política. És per aquesta raó que a la seva mort Enric Prat de la Riba el qualificà com

«El precursor».²

Layret en els seus anys de jove estudiant anirà veient com Almirall esdevé un personatge públic, objecte de debats, d'admiració i de crítica. Recordem que Almirall havia impulsat un primer Congrés Catalanista (1880) i el segon (1883), havia creat el Diari Català (1879) i el Centre Català de Barcelona (1882) que a l'iniciar afirmava:

2 *La Veu de Catalunya*, 1 d'octubre de 1904.

«Cal tenir per bandera única l'amor a Catalunya [...]. Sabem el que volem, i coneixem el camí que hem de seguir. Sols manca que agafem una divisa i comencem. Sigui aquesta: Catalunya i avant!».

L'activitat política d'Almirall que s'havia iniciat en els rengles dels federalistes durant la Primera República, posteriorment s'abocà en l'objectiu d'impulsar una clara consciència política estrictament catalana. En aquest aspecte féu història en proposar al Segon Congrés Catalanista l'aprovació del text en el qual es rebutjava per primera vegada el sucursalisme polític amb el text següent:

«Els senyors que subscriuen, Així en nom propi com en el de les agrupacions que representen, asseguruen: que actualment no pertanyen a cap partit ni fracció dels que juguen en la política castellana, ni obeeixen a cap dels que d'ells s'anomenen Jefes o Directores.

Els que estaven afiliats a algun dels esmentats partits o fraccions, declaren, a més: que es separen d'ells, havent renunciat abans d'aquest acte, les representacions públiques que tal vegada hagin desempenyat en els mateixos.

Barcelona, vint de juny de mil vuit-cents vuitanta-i-tres».

El 1885 impulsà la redacció de la «Memòria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya» i l'any següent, el 1886, publicà *Lo Catalanisme*, la seva obra més important per l'anàlisi que feia dels factors que obstaculitzaven la societat catalana i la solució que veia en una acció específicament política feta des d'una consciència i orientació catalana.

Creixement econòmic i realitat social

Els anys de l'infantesa de Layret són d'expansió econòmica per a Catalunya, comprenen el que és qualificat com la «febre d'or», època de gran desenvolupament que manté grans desigualtats socials. Vicens i Vives en féu una anàlisi penetrant:

«Els homes del Vuit-cents creien que l'agitació dels treballadors era deguda a les males arts o doctrines funestes que els demagogs i agitadors infiltraven en les masses populars [...]. Si la misèria comportava gairebé sempre el risc de la mort, és evident que també induïa els obrers a mostrar-se poc subjectes al joc social que els brindaven els industrials. Perquè els obrers catalans eren més aviat soferts, i si s'aixecaven enlairant banderes de protesta ho feien perquè tant se'ls en donava morir de tisi en el llit com d'una bala en la barricada o en la bullanga d'una vaga».³

Els moviments de defensa dels interessos dels treballadors es manifestaven periòdicament i eren reprimits amb duresa per un Estat espanyol que no comprenia la seva significació i que, lluny de valorar l'actitud negociadora, contestava sempre amb la simple persecució. Malgrat l'existència d'aquest tarannà possibilista que representaven organitzacions sindicals importants com la Federació de les Tres Classes de Vapor⁴ els anys de la infantesa de Layret acabaven amb radicalisme, atemptats i amplies repressions que omplien el castell de Montjuïc com ha documentat Joan Coromines.⁵

3 VICENS VIVES, *Industrials i polítics del segle XIX*, p. 183-185.

4 IZARD, *Revolució industrial i obrerisme. Les «Tres Classes de Vapor» a Catalunya (1869-1913)*.

5 COROMINES, *Els anys de joventut i el procés de Montjuïc*, p. 47-264.

Layret en aquells anys d'infantesa i de primera joventut vivia a fons el marc familiar i aprofitava la nodrida biblioteca de la casa. Era la pròpia de gent d'«idees» però en una societat i un temps en el qual l'estratificació de les classes era molt marcada. Els neguits dels treballadors eren lluny de la seva activitat escolar habitual.

Als divuit anys la seva formació era àmplia i no desaprovava cap dels recursos que tenia a l'abast per conèixer els replècs del món en el que estava entrant. Aquest món ha estat qualificat per Antoni Rovira i Virgili en referir-se a l'ambient de Catalunya a la fi del segle XIX com

«un temps d'agitació i fermentació profunda [...] Reivindicacions polítiques i neguits socials, enyorances del passat nacional i influències de l'Europa moderna, agitaven el nostre poble».⁶

La crisi del 1898

El desembre del 1898 se signava el Tractat de París que significava per a Espanya la pèrdua de les últimes colònies de Cuba, Puerto Rico i les Filipines. Aquest fet produí un gran trontoll en l'opinió pública. Esclatà una crisi que aviat es manifestà en un corrent regeneracionista a Catalunya impulsat per la Renaixença que ara, a la fi del XIX, es planteja amb claredat intervenir en la política.

Una nova generació pren el relleu d'Almirall. Aprovà, el 1892, les Bases de Manresa que esdevenen un pla de reforma de l'Estat espanyol i un reconeixement del dret a l'autogovern en

6 ROVIRA I VIRGILI, *Resum d'història del catalanisme*, p. 79.

forma d'autonomia. El catalanisme, des dels plantejaments culturals i de formació d'actituds, avança decidit cap a la intervenció en el joc polític.

Un joc polític corromput pel caciquisme i les «tupinades» que falsejaven les eleccions. La majoria de la població que era coneguda com «la massa neutra» s'abstenia fastiguejada i involuntàriament afavoria la continuïtat del caciquisme dirigit des de Madrid per conservadors i liberals. Aquesta nova generació de polítics catalans criden a la «massa neutra» a intervenir, elegint gent honorada i amb conviccions. Una primera experiència és l'elecció del doctor Bartomeu Robert com a alcalde de Barcelona, que fou breu —del 17 de març a l'11 d'octubre de 1899— però molt eloqüent. Demostrà que era possible que candidats amb conviccions cíviques arribessin a grans responsabilitats i demostrassin amb els seus actes que servien al poble. Així mateix, en les eleccions de 1901 la candidatura de la Lliga Regionalista derrotava els partits que durant tants anys havien representat el sucursalisme polític.

Layret inicià els estudis a la Universitat de Barcelona precisament el curs 1898-1899. El debat sobre el que havia significat el desastre colonial s'afegia a les aspiracions que caracteritzaven la política catalana, a una neteja del caciquisme, a unes formes de govern representatives i eficaces i a una profunda atenció als problemes socials. Layret s'incorporà ràpidament a l'ambient dels estudiants. Aviat fou conegut per la capacitat en l'argumentació de reivindicacions polítiques i socials. En el canvi de segle els estudiants se senten atrets per nous pensadors —Friedrich Nietzsche, Piotr Kropotkin, Karl Marx— per les experiències que s'estaven produint en altres països europeus, com l'evolució de

la socialdemocràcia alemanya o el socialisme francès, el pensament de la Societat Fabiana i la necessitat de substituir la vella estructura de la Restauració.

En aquell ambient d'apassionats debats Rovira i Virgili ens ha descrit com era Francesc Layret en el marc universitari:

«Vaig conèixer personalment Francesc Layret a la Universitat de Barcelona. Ell era aleshores l'animador de l'Associació Escolar Republicana. En aquell temps —darreries de la centúria passada— els patis universitaris, i més que cap el de la Facultat de Dret, eren un bullidor d'idees polítiques i socials, de lluites i de controvèrsies tumultuoses. Tot allò —reflex de la vida barcelonina d'aquell temps— era bon tros caòtic; però estava ple de vitalitat espiritual.

[...]

Entre els crits apassionats, la veu de Francesc Layret s'alçava, dominadora per damunt del cap dels estudiants.

Layret, estudiant estudiós, amb els seus ulls grossos i brillants, amb la seva barba negra, amb el gest enèrgic del braç, tenia ja aleshores tota la figura i tota la psicologia d'un conductor de multituds, d'un cabdill del poble.

Els amics feien materialment pinya al seu voltant; i així, amb llurs cossos, tapaven les seves cames tolides, amagaven les crosses que duia sota l'aixella. D'un bocí lluny, enmig del grup, només vèiem la noble testa de Layret i el seu braç que s'alçava per damunt de la testa, [...].

Els qui el miraven i l'escoltaven en aquells moments, sentien tot el drama d'un jove de vint anys que amb una ànima ardent i amb mig cos mort entrava en les lluites del seu poble».⁷

7 ROVIRA I VIRGILI, «La vida dramàtica de Layret». A: *Àlbum record dedicat a Francesc Layret*, p. 134-136.

L'Associació Escolar Republicana tenia com a objectius la difusió dels principis democràtics i l'acció a favor de la «dignificació del treballador». Ho feien a través de conferències i mitings en ateneus, cooperatives i fins i tot en tavernes. Un dels mitings que tingué més ressonància fou el celebrat a l'antiga plaça de braus de la Barceloneta que acabà amb càrregues de la policia. Se'n convocà un segon que feren també Layret i els companys, però en senyal de la importància que havia pres l'episodi, amb la intervenció de capdavanters republicans com Josep Maria Vallès i Ribot i Joan Sol i Ortega.

Aquests anys forgen en Layret la convicció que

«republicanisme i obrerisme són una mateixa cosa».

Com a resultat d'aquesta activitat de l'Associació Escolar Republicana que dirigeix Layret, es creà el 1902 l'Extensió Universitària que es proposava

«portar la ciència a fora, si cal traient les portes de la Universitat perquè hi pugui entrar tothom».

Col·laboraren amb aquesta iniciativa el rector Rafael Rodríguez Méndez i d'altres catedràtics com Odón de Buen i Andrés Martínez Vargas. En la inauguració intervingué Layret i en acabar l'acte un dels seus companys, Emeteri Palma, li presentà Eladi Gardó i Josep Tubau, que li proposaren crear una associació dedicada a la formació dels treballadors, oberta a totes les inquietuds, sense cap dependència política i social. Layret els convidà a casa seva per a tractar la qüestió. D'aquesta trobada va néixer l'Ateneu Enciclopèdic Popular.

Es formà una Comissió Organitzadora de la que en fou el president. Ell redactà els Estatuts i el 9 de juliol de 1903 es féu l'acte de constitució. Hi funcionà una escola nocturna i s'organitzaren tota mena de conferències i debats sobre els idearis polítics i socials. El 1905 fou elegit president. Hi donava classes sobre l'evolució del pensament polític i social i lectures comentades que aconseguiren un gran èxit. El públic era format per treballadors i estudiants.

El primer número del Butlletí de l'Ateneu Enciclopèdic Popular exposava el que eren els seus objectius:

«Aquest Ateneu s'adreça a tots els homes de bona fe i bona voluntat: no als d'una creença, classe o partit sinó a tots, perquè es proposa treballar sobre el que tots tenen de comú, sobre el que a tots uneix i fa germans.

No és l'Ateneu una 'capelleta' més, ni un altre casino, ni una nova societat obrera: és un centre de lliure ensenyament, de mútua cultura, creat per a contribuir a l'educació d'aquelles facultats que en el seu creixent desenvolupament i imperi sobre la terra constitueixen la missió de l'espècie humana.

La finalitat immediata de l'Ateneu, és la instrucció i sobretot la instrucció dels qui, per viure de les seves mans, es veuen privats d'ella. Aspirant a ser, amb el temps, una veritable Universitat popular».

Anys després novament li n'oferiren la presidència, però Layret no l'acceptà perquè creia que la seva activitat política podia fer creure que s'aprofitava de l'Ateneu. Continuà col·laborant-hi sempre, entre les activitats que realitzà hi ha la inauguració dels cursos 1916-1917 i 1917-1918 i sovint classes i conferències. També fou soci de l'Ateneu Barcelonès des del 1904, on consultava sovint la gran biblioteca d'aquesta institució. En l'arxiu de l'Ateneu

es fa referència a que el seu domicili fou primer al carrer de Sant Pau, 6, més tard al Passatge Madoz, 1, i finalment, al carrer de Balmes, 26, 4t 1a.

En els últims anys d'estudiant Layret s'afilià a la Joventut de la Unió Republicana que presidia Nicolás Salmerón.

L'expedient universitari de Layret té les màximes qualificacions. El 1904 acabà amb premi extraordinari i el 1905 féu la tesi de doctorat com era preceptiu a Madrid, sobre el tema «La Societat Primitiva, concepte i investigació». Hi demostrà un coneixement profund de les modernes orientacions de l'època:

«la història s'entén avui de distinta manera que abans, comprèn tots els ordres de fets humans, sense limitar-se [...] neix una nova extensió del seu objecte, i encara, que ha de traduir-se en el coneixement de nous fets, no depèn, això de que s'ignoressin, sinó que es creia que no eren dignes de figurar en la història.»

En el resum dels criteris que creu cal incorporar als estudis històrics en subratlla tres:

«Primer, investigar les causes productores dels fets i les lleis que presideixen el seu desenvolupament; segon, ampliar l'acció a tota classe de fets, sense concretar-se a l'antiga història política i militar; i tercer, descobrir nous fets abans ignorats, seleccionant curosament els veritables dels falsos.»

Obtingut el doctorat en Dret i la llicenciatura en Filosofia i Lletres havent donat proves d'una notable capacitat intel·lectual i d'una vocació clara a la intervenció en els problemes col·lectius, aviat li seria proposada l'entrada en el camp específicament polític.

2. EL REPUBLICANISME A PRINCIPIS DEL SEGLE XX I LA SEVA ETAPA DE REGIDOR A L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

Des del 1900 al 1919 la política catalana fou dominada per la Lliga Regionalista i pel fenomen que encapçalava Alejandro Lerroux. Sobre aquest individu i l'acció que realitzava a Catalunya està clarament diagnosticat l'objectiu que perseguia:

«El catalanisme va a les eleccions del 1898 i aconsegueix tots els llocs. A partir d'aleshores corre l'alarma en el govern de Madrid. Qui principalment s'inquieta és Segismundo Moret, figura decisiva en aquesta qüestió [...]. La idea maquiavèlica de Moret —sobre això no hi ha cap dubte— fou enviar a aquestes masses (les de Barcelona) un líder de singulars dots polítics, un líder que naturalment no podia ser monàrquic, sinó un republicà que aixequés a Barcelona, amb els mètodes que fos, una bandera espanyolista: Lerroux. A l'objecció dels altres polítics, que amb allò s'augmentava el poder dels republicans, Moret responia que aquesta prevenció resultaria fonamentada només a Catalunya, però no a la resta del país, amb la qual cosa s'aconseguiria com a màxim augmentar en vint diputats el nombre de la representació republicana en el Parlament, però al final s'aconseguiria salvar Catalunya per a Espanya. En efecte, facturat per Moret, Lerroux arriba a Barcelona amb un maletí, només amb el

vestit que portava i una muda de camisa. Tots els mesos rebia del «fondo de reptiles» del Ministeri de la Governació 5.000 pessetes i en ocasions extraordinàries fins a 20.000, complint religiosament el compromís tots els governs de l'època [...] Maura fou qui el trencà, no sabem si per ètica o perquè Lerrox feia ja la guerra pel seu compte des que disposava de suficients mitjans».⁸

En el camp del republicanisme català aviat es produïren fets que el dinamitzaren. La primavera de 1904 Alfons XIII féu una visita a Catalunya que generà una divisió en la Lliga Regionalista. Tot i que aquest partit havia debatut i decidit l'actitud a prendre davant aquesta visita, Cambó féu un parlament davant el monarca que si bé hi mostrava un seguit de reivindicacions catalanes era també un acte d'acatament. Aquest fet motivà que un conjunt de personalitats, com Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Lluís Domènech i Montaner, Joaquim Giralt i Joan Pijoan, disconformes amb aquella actuació, abandonessin la Lliga. Aquest grup aviat va rebre la incorporació de republicans d'altres sectors. Dels federals com Joaquim Lluhí i Rissech i d'altres, de la Unió Catalanista, Santiago Gubern, Trinitat Monegal i Antoni Sunyol i fins i tot republicans unitaris com Jaume Cruells s'hi adheriren.

El 12 de novembre de 1904 es publicà el primer número del setmanari *El Poble Català* que era el portaveu d'aquest naixent sector. En la «Presentació» deien:

«Nacionalistes de Catalunya, venim a combatre lleialment per l'Autonomia del nostre poble amb tota l'amplitud que li fassin possi-

8 MARRERO, *La guerra española y el trust de cerebros*, p.92-93.

ble i útil els temps presents i les circumstàncies a venir [...] Els nostres ideals ens posen enfront del poder públic de l'Estat espanyol. La prèvia i fonamental condició d'harmonia entre nosaltres i les institucions i els governs de l'estat [...] ha d'ésser el reconeixement i la lliure acció de la personalitat de Catalunya amb els medis segurs i recursos propis i necessaris per al seu progrés i engrandiment.»

Layret, regidor a l'Ajuntament de Barcelona

Convocades les eleccions municipals de 1905 li fou proposat a Layret presentar-se en la candidatura de la Unió Republicana. Layret acceptà i compartí aquella candidatura amb Antoni Marsà i Lluís de Zulueta. Guanyaren i l'1 de gener de 1906 prenia possessió i es feia càrrec de la Tercera Tinència d'Alcaldia. Més tard ocupà la presidència de la Comissió de Finances. Layret tenia aleshores vint-i-cinc anys però la seva preparació intel·lectual i política el feia apte per les més difícils responsabilitats.

Després de les eleccions, Lerroix intentà fixar-li l'orientació a seguir, però Layret ho rebutjà dient:

«que ell ha estat elegit pel poble republicà i per a ell treballarà i farà tot el que d'ell depengui, però no per a fer política personalista».

Aquesta voluntat de servei al poble aviat s'escampà i li proporcionà un reconeixement popular. En el segon bienni del mandat, a part de la Comissió de Finances, s'encarregà de les Finances normals de l'Ajuntament. Així mateix, fou el responsable de confeccionar el Pressupost de la Reforma que feia referència a la urbanització del que avui és la Via Laietana.

Layret durant el període de la Solidaritat Catalana

Cap a la fi de 1905 es produïren a Barcelona uns fets d'una especial gravetat. Com a resposta a un acudit publicat pel setmanari humorístic el *¡Cu-cut!* que fou considerat per elements de la guarnició militar de Barcelona com a ofensiu, la nit del 25 al 26 de novembre uns tres-cents oficials es dirigiren a la impremta d'aquesta publicació i amb destrals enfonsaren les portes, destruïren tot el que trobaren en el seu interior i el cremaren. Repetiren aquests fets al carrer Cassanyes on hi havia la redacció i a continuació s'adreçaren al local del diari *La Veu de Catalunya* a la Rambla de les Flors on s'enfilaren als balcons amb escales i també destruïren mobles, llibres i feren una tercera foguera amb la documentació que hi trobaren.

La reacció davant d'aquestes agressions fou immediata. Aquella nit es representava al Teatre Romeu l'obra d'Ignasi Iglésias *Les Garses*, quan arribà la notícia de les malvestats ocasionades i ja al final de l'obra l'actor Enric Borràs adreçant-se al públic féu el crit de «Visca el treball»:

«Tothom intuï la pregona significació del crit, tan simbòlic en aquell moment; i tothom sentia, com per virtut d'una mena de ciència infusa, com aquell crit era la resposta catalana, la nostra resposta secular, a l'agressió que s'acabava de perpetrar i a tantes altres agressions de la nostra història».⁹

Tothom es mostrava indignat, destacaren el comentari del republicà Josep Roca i Roca que

9 AMETLLA, *Memòries polítiques 1890-1917*, p.239-240.

«deia visiblement emocionat: Això no pot continuar: s'han d'acabar d'una vegada les nostres baralles; hem, d'ésser una sola veu tots els catalans».¹⁰

La majoria dels polítics espanyols es mostraren comprensius amb els autors de les agressions —com és habitual—, només Salmerón tingué paraules de solidaritat amb els catalans al Senat i el convidava a actuar contra la Llei de jurisdiccions que a Madrid es pretenia aprovar i que posava en mans de l'exèrcit espanyol el judici de determinades actuacions.

El moviment de la Solidaritat entre els catalans avançà ràpid. Es formà un Comitè amb representació de totes les forces polítiques, l'integraven: Jaume Carner pels nacionalistes republicans, Josep Maria Vallès i Ribot pels federals, Josep Roca i Roca pels republicans, Francesc Cambó per la Lliga, Domènec Martí i Julià per la Unió Catalanista, Amadeu Hurtado pels republicans independents i Miquel Junyent pels carlins. Lerroux, com era previsible se'n va excloure i publicà un article «El alma en los labios» en el que justificava les malvestats i atacava la indignació que els fets havien provocat.

En aquest context Layret s'integrà en el moviment de la Solidaritat Catalana, el va viure intensament i en conèixer a fons els representants dels diversos corrents d'opinió de l'esquerra catalana s'hi aproximà. Prenia part en les activitats que el moviment organitzava i, alhora, defensava un ideari que més enllà d'aquella circumstància, havia de proposar una revolució política i social.

10 HURTADO, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*. Vol I, 1964, p. 81.

La Llei de jurisdiccions fou aprovada per Madrid i la Solidaritat Catalana elaborà un programa electoral que es proposava com a primer punt la derogació d'aquella llei. El clima polític era de gran decisió i de compenetració entre totes les forces polítiques catalanes.

«Era un espectacle sensacional veure els esquerrans del catalanisme —els que aleshores acabaven de formar el Centre Nacionalista Republicà presidit per Jaume Carner— asseguts a la mateixa tribuna que el detestat Cambó; els carlins succeir com a oradors l'anticlerical Salmerón; els federals alternar amb els monàrquics...».¹¹

Les eleccions foren guanyades aclaparadorament per la Solidaritat Catalana. Però, posteriorment, el debat parlamentari a Madrid tornà a obrir la divisió entre els catalans.

L'experiència de la Solidaritat fou important per a Layret, el treball intens amb els capdavanters dels altres corrents d'esquerra l'havien convençut de la necessitat d'una agrupació en la que confluïssin totes les posicions d'aquest camp. Layret encara militava a Unión Republicana però ja era partidari decidit de crear un nou instrument polític més ampli, més eficaç.

El Pressupost de Cultura de 1908

En l'acció de Layret com a regidor de l'Ajuntament de Barcelona l'actuació que aconseguí una més gran ressonància fou un projecte que proposà en l'àmbit de la política escolar. Del Pres-

11 GARCIA VENERO, *Vida de Cambó*, p. 168.

supost de la Reforma que havia confeccionat, n'havia resultat un superàvit de dos milions de pessetes que es projectà s'invertissin en un «Pressupost extraordinari de Cultura» que el 27 de febrer de 1908 fou presentat per la Comissió de Tresoreria i Obres de l'Ajuntament.

Aquest projecte preveia la fundació d'una Institució de Cultura que crearia quatre noves escoles on s'aplicarien les orientacions pedagògiques més modernes. El projecte era signat per Francesc Layret, Francesc Puig i Alfonso, Pere Rahola i Molines, Albert Bastardas i Francesc Magrinyà, L'inspirador n'era, indiscutiblement, Francesc Layret.

El projecte, a part de la construcció de les noves escoles, preveia també la creació de serveis complementaris com biblioteques populars. Les grans característiques del projecte era fer un ensenyament en català, amb coeducació i respecte a totes les confessions religioses.

Les onze Bases que havien de constituir la Institució de Cultura eren clares. Respecte a la qüestió religiosa, la cinquena deia:

«...l'ensenyament en aquestes escoles serà neutre en matèria religiosa, sense contenir afirmacions ni negacions ofensives per als sentiments dels creients [...] Un dia cada setmana, per la tarda, es dedicarà exclusivament a ensenyar la religió catòlica als infants que voluntàriament assisteixin a l'Escola aquella tarda».

Així mateix a la sisena de les Bases, respecte a l'ensenyament de l'idioma del país, s'afirmava:

«En aquestes escoles es donarà l'ensenyament en català i s'adoptaran aquells procediments pedagògics que es considerin més eficaços en l'estudi de la llengua castellana, per assegurar-se que els infants assistents a ells arribin a dominar-la perfectament.»

El Projecte provocà un gran debat en el Consistori Municipal i en l'opinió pública. El 17 de maig se celebrà un «Miting de la Tolerància» al Teatre Tívoli de Barcelona, que presidí Layret. Hi intervingueren també, Lluís Companys que llegí les adhesions de les 140 entitats adherides al Projecte, Martrús —que substituïa el senador Eusebi Jover— pels republicans progressistes, Calzada per les societats obreres, Josep Comaposada pel partit socialista, Baldomer Tona i Xiberta pels federals, Santiago Gubern i finalment Layret tancà l'acte amb la seva intervenció.

La campanya entre defensors i crítics del Projecte continuà amb apassionament. Finalment, l'alcalde Domènec Joan Sanllehy prengué la decisió de suspendre la base cinquena. El Projecte retallat fou enviat a la Diputació de Barcelona, que era qui l'havia de confirmar o rebutjar, i el 25 de febrer de 1909 el governador civil Ángel Ossorio y Gallardo el va suspendre en la seva totalitat. Layret féu aleshores una sèrie de conferències explicant les característiques del Projecte. La iniciativa havia fracassat, però esdevingué una referència important. Anys després quan Ventura Gassol fou conseller de Cultura elogià el Projecte de Layret:

«...fou un dels primers crits i dels primers gestos del poble per a acabar amb la Cultura de privilegi i obrir tots els camins a la cultura popular!». ¹²

12 GASSOL, «L'evocació meva d'en Layret». A: *Àlbum record dedicat a Francesc Layret*, p.37.

Fruit de la intensa dedicació a la responsabilitat de regidor a l'Ajuntament de Barcelona, en concret a la campanya del Pressupost de Cultura, la personalitat de Layret fou àmpliament coneguda. Sovint li demanaven de fer conferències o intervencions en actes de significació republicana.

En un d'aquests actes, el que es féu el 12 de juliol de 1910 a Granollers, va estar a punt de perdre-hi la vida. L'acte era un míting republicà de protesta organitzat per

«els radicals, l'esquerra catalana, reformistes, anarquistes i liberals».¹³

per recordar les malvestats fetes pels carlins en aquella ciutat la nit del 17 al 18 de gener de 1875. Es feia en el local de la Unió Liberal i hi participaven Joan Mujal, Joaquim Bueso i Francesc Layret. En començar l'acte, grups de carlins començaren a disparar sobre els assistents. Es produïren dos morts, el republicà Miquel Masó, carboner carreter i un carlí conegut com el «xato de Sant Andreu», hi hagueren ferits i detinguts. Layret, que es trobava en l'escenari del teatre, s'hi mantingué amb serenitat, amb evident risc de rebre un tret. En la crònica dels fets es diu

«on més forta fou la batalla, fou al saló de descans del teatre que dóna al carrer. És realment miraculós que no hi hagi més morts perquè tothom diu que es tiraren més de 150 trets, hi ha qui diu que foren més de 200. El saló de descans està cosit de forats».¹⁴

13 *La Publicidad*, 15 de juliol de 1910.

14 *La Veu de Catalunya*, 15 de juliol de 1910.

3. VICEPRESIDENT DE LA UNIÓ FEDERAL NACIONALISTA REPUBLICANA

Fruit de la col·laboració durant l'etapa de la Solidaritat Catalana entre els capdavanters del Centre Nacionalista Republicà, la Unió Republicana i els federals, el 1910 acordaren crear una agrupació que aplegués els tres corrents polítics. El resultat fou la naixença d'un partit que en el nom reflexava la diversitat que agrupava, la Unió Federal Nacionalista Republicana que els seus adversaris aviat denominaren com al «PUF» i aviat també sorgiren crítiques a Madrid sobre els seus continguts i objectius. Així el diari madrileny *El País* criticava:

«Una altra solució seria que la UFNR esborrés aquesta «ena» inicial de negociacions i s'anomenés «Unión Federal Republicana» [...] Per què no prescindir del nacionalisme, que els hi retreu la voluntat i les simpaties de la nació?».

Aquest recel era contestat tot seguit per Rovira i Virgili afirmant:

«És una paraula-força. Ella sola diu als catalans tant com els més detallats programes, tant com les més copioses explicacions de Dret polític [...]. Les paraules «autonomia» i «regionalisme», al contrari, són sumament elàstiques, i per això les accepten fàcilment molts que, en realitat són unitaris. Però quan s'ha dit el mot «naci-

onalisme» i se li ha llevat tota interpretació separatista afegint-hi el mot «federalista» no hi ha confusió ni amfibologia possibles».¹⁵

El nou partit fou dirigit per un directori format per Josep Maria Vallès i Ribot, que n'era el president, i Pere Coromines i Francesc Layret, els vicepresidents. Les expectatives electorals del nou partit semblaven importants, però la realitat no les confirmà. En les eleccions provincials del 13 de març de 1911 i en les municipals dels mateix any fracassà.

El 31 de juliol de 1911 morí Vallès i Ribot i passà a ocupar la presidència Pere Coromines, que fou descrit per Josep Pous i Pagès com un personatge

«que no tenia, aquella abassegadora ambició de comandament i de domini que centra i tensa tot el pensament, tot el desig, tota la voluntat i tota l'activitat de l'home en un sol objecte, en una finalitat limitada, en un reduït i circumscrit aspecte de la múltiple i complexa realitat que el món ofereix a les humanes empreses. Era massa intel·ligent, de massa diverses aptituds, de massa variades curiositats, de massa encontrades ambicions, per a saber i poder limitar-se a un propòsit únic. Això el feia inconstant».¹⁶

Malgrat tot, la UFNR representà un seriós intent d'evitar la dispersió del republicanisme amb consciència nacional. En féu una opció coneguda que maldava per crear una esquerra nacional. Francesc Layret hi representava el sector de l'esquerra radical, decididament partidari d'incorporar-hi el que aleshores era quali-

15 ROVIRA I VIRGILI, *Debats sobre'l catalanisme*, p. 29-30.

16 POUS I PAGÈS, *Pere Coromines i el seu temps*, p. 40.

ficat com un «programa obrerista». Hi coincidia amb Gabriel Alomar i topava sovint amb Pere Coromines per les seves formulacions excessivament retòriques.

Layret, que des de la seva etapa d'estudiant havia cercat la connexió amb els treballadors, anant als barris, parlant en els seus centres habituals de trobada, amb l'acció de l'Extensió Universitària, més tard amb l'Ateneu Enciclopèdic i amb l'experiència de regidor, argumentava la necessitat de plantejar un programa que fos de l'interès dels treballadors a qui coneixia i amb qui compartia inquietuds i esperances. La seva amistat amb dirigents obrers es mostrava com el camí per a formular propostes representatives i la possibilitat de fer-ho conjuntament. Havia començat a defensar com advocat els problemes dels treballadors. Però la línia política que proposava topava amb dificultats, d'una banda el verbalisme del republicanisme i de l'altre l'apoliticisme dels treballadors. S'esforçava en superar aquestes dificultats, però l'allunyament habitual de l'activitat política respecte als problemes socials era tant marcada que calia encara un gran esforç que ell anava fent de forma permanent.

El març de 1914, en ocasió de les eleccions a diputats, en la UFNR es plantejà una aliança electoral amb els lerrouxistes que fou coneguda com el Pacte de Sant Gervasi, perquè fou acordada en la torre que el líder radical Hermenegildo Giner de los Rios tenia al carrer d'Alfons XII, al barri de Sant Gervasi de Barcelona. Immediatament, Layret s'hi oposà argumentant que la vinculació amb els ambients populars no podia venir d'una aliança amb els que creia poc representatius i, sobretot, que encobrien amb excessos verbals el seu conservadorisme i la seva dependència amb interessos de fora de Catalunya. Protestava que Jaume

Carner i Pere Coromines, dirigents de la UFNR, haguessin fet un pacte amb els lerrouxistes que no tenien cap propòsit autèntic de transformació política i social. En aquesta crítica Layret coincidia amb Gabriel Alomar i amb Lluís Companys, que era el president de la Joventut de la UFNR.

Malgrat tot, el Pacte es confirmà. Es produïren protestes com la de Layret en la Junta Municipal del partit que ell presidia i en la redacció d'*El Poble Català*, que en assabentar-se'n

«abandonaren el local de la redacció, duent-nos-en la bandera, perquè ni ella ni nosaltres no fóssim testimonis del gran vilipendi».¹⁷

Layret abandonà la UFNR que anà esllanguint-se fins les eleccions de 1916, en aquesta decisió l'acompanyaren Gabriel Alomar, Lluís Companys, Ramon Noguera i Comet, Martí Matons i d'altres. L'experiència havia demostrat que era possible fer un partit que aplegava diversos corrents del republicanisme català, però també havia evidenciat que encara mancava decisió per a defensar un programa clarament socialitzant i la capacitat per coincidir amb les aspiracions de l'obrerisme.

L'actitud de Layret en les lluites obreres

A principis del segle xx les societats obreres acabaven d'experimentar una de les periòdiques repressions que l'Estat espanyol feia contra la voluntat permanent de crear entitats i organitzacions que defensessin les reivindicacions que es manifestaven en forma de demandes de millora del salari i de les condicions de treball.

¹⁷ AMETLLA, *op. cit.*, p. 295.

Una de les característiques més importants dels moviments socials a Catalunya des dels seus inicis en la dècada dels anys trenta del segle XIX és, precisament, aquesta repressió periòdica per part d'un Estat que manifestava una incomprensió i un recel per la societat que sorgia de la Revolució Industrial. A Catalunya, com en molts altres països europeus, hi havia el gran procés de la Revolució Industrial però en el nostre cas, en no disposar d'un Estat propi i estar en mans d'un d'aliè, ocasionava que es comportés sense un coneixement profund del que estava succeint en el nostre poble.

Aquesta periòdica repressió ocasionà que a períodes breus de reconeixement seguisin repressions que destruïen les organitzacions obreres. Així, el 1840 foren reconegudes les primeres cooperatives, però quatre anys més tard foren prohibides i el seu capdavanter, Josep Munts, hagué d'exiliar-se. El 1855 fou organitzada la primera vaga general a Barcelona, però el seu líder, Josep Barceló, fou acusat d'un atracament amb un mort que havia tingut lloc i li fou aplicada la màxima pena en un cas que més tard fou reconegut havia estat utilitzat com a forma de fer-lo desaparèixer. Així mateix, més tard els treballadors s'agrupaven fugint de la repressió en ateneus i concretament en corals, que també eren prohibides.

El 1890, quan se celebrà en el món la Primera Festa del Treball, l'1 de Maig, els treballadors catalans ho celebraren en ciutats i pobles seguint la reivindicació que arreu demanava la Jornada de Vuit Hores, amb un estil negociador, però la manca de respostes crearen les condicions per a la violència i la posterior repressió. El gros del moviment obrer català era de tarannà possibilista i negociador, però les respostes sovint eren tardanes, migrades i repressives.

Layret, davant d'aquesta dramàtica i complexa història, havia comprès que l'apoliticisme que seguien els treballadors que formaven el teixit de les societats obreres era el resultat de la repressió i de la desconfiança respecte al món polític en general. Era ben recent l'experiència de la Setmana Tràgica de 1909

«quan els membres de la Comissió demanaren d'entrevistar-se amb personalitats dels partits republicans, per tal d'intentar de canalitzar el moviment, i es proposaven de donar-li un caràcter republicà, aquestes gestions no donaren cap resultat. Tots els consultats, fossin lerrouxistes o no, defugiren de prendre la direcció del moviment o de participar-hi».¹⁸

Aquesta desconfiança estava fonamentada en fets concrets i en les reivindicacions polítiques, que veien com, llunyanes, portaven als treballadors a l'apoliticisme i a l'abstenció en les convocatòries electorals. Layret en aquest període era conscient d'aquests problemes i creia que només hi havia una forma de resoldre'ls: amb el testimoni d'ajudar-los a resoldre els problemes i de fer plantejaments en comú que tinguessin a veure amb els problemes concrets de la vida quotidiana del treball i de les condicions de vida.

Un testimoni d'aquesta actuació de Layret el donà Simó Piera, element destacat en l'equip de Salvador Seguí qui el recordava amb aquestes paraules:

«Coneixia a Layret per haver acudit a molts dels seus mítings, però no el vaig tractar fins 1917, any en el que coincidirem en activitats obreres, jo com a militant i ell com advocat de companys

18 BENET, Maragall i la Setmana Tràgica, p. 49.

detinguts. Sempre treballà com advocat dels treballadors de forma desinteressada. La impressió que sempre he tingut de ell és que es tractava d'un individu excepcional, amb un gran concepte moral i talent desbordant, tot allò posat al servei dels treballadors.[...] En el seu treball com advocat nostre mai no acceptà ni un cèntim. Al contrari, moltes vegades li costava diner. Més d'una vegada havia repetit que si li haguéssim volgut pagar hauria tingut un disgust. No actuava per prestigi, sinó que ho feia com un servei en la lluita per l'emancipació de la classe obrera. El desinterès el traslluïa».¹⁹

En aquesta amistat de Francesc Layret amb Salvador Seguí hi contribuï Lluís Companys. Els dos eren del Pla d'Urgell i la seva relació continuà a Barcelona i en l'etapa d'estudiants Companys presentà Seguí a Layret i aquesta coneixença es féu més profunda amb els anys i amb la col·laboració. Quan Layret ja fou advocat aviat li fou sol·licitada la seva actuació en casos de detenció de membres de la CNT o en conflictes que sorgien en empreses.

Sobre la personalitat de Salvador Seguí, el mateix Simó Piera deia:

«A l'entorn de Seguí ens havíem anat aplegant un equip d'homes que l'estimàvem i compreníem la gran capacitat d'aquell líder. D'altra banda no era gens difícil d'acceptar, tenia un aire agradable i un parlar franc; de seguida, a qualsevol reunió o bé míting, tots quedàvem captats per la seva actitud, que denotava franquesa. Era un de nosaltres... Entre tots aconseguírem una formidable compenetració».²⁰

19 *El Correo Catalán*, 16 de gener de 1977.

20 FERRER, Simó Piera: *Perfil d'un sindicalista*, p. 67.

L'opinió davant la Guerra Europea

Layret era ja una personalitat política reconeguda per la seva preparació, per la seva activitat incansable i per la força de les idees que defensava. Una mostra d'aquest reconeixement es troba en l'enquesta que *La Revista* inicià el 1915 preguntant als capdavanters polítics la seva opinió sobre la Guerra que havia esclatat i sacsejava el món.

L'enquesta formulava quatre preguntes: 1a. Creu que els principis nacionalistes, que són el fonament doctrinal del catalanisme tenen una participació essencial en la lluita?; 2a. Pensa que el desenllaç de la guerra influirà en el moviment nacionalista de Catalunya?; 3a. Quina posició opina que ha d'adoptar Catalunya durant la guerra?; i 4a. Quines lliçons considera que ha de treure Catalunya dels esdeveniments actuals?

La resposta de Layret, entre les primeres rebudes de personalitats catalanes deia:

«Essent els caràcters fonamentals de la present lluita, en el seu aspecte polític, una defensa de la llibertat humana i del règim democràtic contra un criteri mitgeval d'organització política, i de les petites nacionalitats contra els corrents de l'imperialisme dominador, crec indubtable que interessa fonament a Catalunya el desenllaç de la guerra, encara que sols sigui des del punt de vista nacionalista. Podria semblar que no està en joc el principi de les nacionalitats pel fet d'ésser Alemanya i Austria, les nacions agressores, dos imperis federals, i en canvi Rússia que defensa la independència de Sèrbia, en el seu règim interior oprimeix les nacionalitats que té sotmeses. Però no'ns hem de deixar enganyar per les apariències i, examinant-ho amb detenció, veurem que ni Alemanya ni Austria

són federacions amb un peu d'igualtat per a les nacionalitats que les constitueixen. Alemanya és un Imperi federal sota l'hegemonia de Prússia, i sols revolucionàriament podria canviar semblant estat de coses, donada la seva constitució; Àustria, és una monarquia dual, dominada pels pobles alemany i magiar, que tenen subjectes a tots els altres. De l'esperit absorbent de Prússia n'és bona prova la conducta observada envers Alsàcia, Lorena i la Polònia alemanya. Ni l'un Estat ni l'altra respecten en la constitució interna, el principi de les nacionalitats, i si bé és veritat que Rússia és una autocràcia i ha tractat d'ofegar el lliure desenrotllament de les nacionalitats que oprimeix, deu considerar-se que, diguin lo que vulguin els germanòfils, Rússia és un factor secundari en el contingut espiritual, i fins material, de la present lluita. Per altra part, a l'acabament d'aquesta, és probable que s'operi una transformació del règim rus, en el sentit d'una major llibertat, per a Finlàndia i Polònia, gràcies a l'influència de les idees directrius que la pròpia Rússia sosté en la guerra.

Recordem que'l seu origen material prové d'un atemptat d'Àustria contra l'independència i dignitat de Sèrbia i del comès per Alemanya contra Bèlgica.

Al meu entendre, en l'aspecte ideal de la guerra hi lluiten dues concepcions ben diferents del nacionalisme. Parteix la primera de la doctrina que suposa que en cada moment hi ha un poble escollit que representa el major grau de cultura, i per aquesta raó té el dret i el deure d'imposar-la, fins per la força de les armes, als demés pobles de condició inferior. És un nacionalisme agressiu envers les altres nacionalitats, perquè preté dominar-les i suposa que la major intensitat espiritual radica en la nació materialment més forta. Alemanya representa, en la lluita, aquest concepte. L'altra doctrina nacionalista sosté que tots els pobles tenen dret a la vida, essent l'humanitat més rica i fecunda com més variada sigui la totalitat dels seus elements. Un poble que desapareix, una nació trencada en el

seu desenrotllament, són pèrdues irreparables per al contingut de l'espiritualitat humana. És clar que en els pobles passa com en els homes, havent-hi jerarquies, en quant a la major o menor excelsitud de la seva obra, però no és precisament un indicatiu que tingui major potencia espiritual el que necessita ofegar la dels altres pel lliure desplegament de la pròpia. Tampoc pot equiparar-se la força ideal dels pobles amb la força material ni amb la major extensió del territori: grans imperis militars han desaparegut sense deixar rastre en la història, i en canvi, l'humanitat deu, potser, els més rics tresors espirituals a pobles petits i políticament dèbils. Aquesta concepció de la lliure coexistència de pobles i cultures, la representen avui Anglaterra i França.

Plantejat en dits termes l'aspecte ideal de la lluita, des del punt de vista nacionalista, és evident que Catalunya té un interès primordial en el triomf de la darrera concepció. Puix, si prosperés la primera, significaria la mort de les seves reivindicacions nacionals, que, feliçment, en el present cas, estàn d'acord amb l'aspecte general humà de la lluita.

Però, podrà Catalunya assolir el seu ideal limitant-se a contemplar impassible i platònicament la lluita? Els pobles que han aconseguit la realització de les seves reivindicacions nacionals, l'han degut quasi sempre a saber aprofitar, en benefici propi, el moment de fondes convulsions internacionals. Jo dubto que torni a presentar-se per a Catalunya, una ocasió més favorable que l'actual. El futur Congrés de la pau no resoldrà solament respecte a canvis de demarcacions territorials, sinó també conflictes interns de certs Estats que estàn formats per pobles diferents. Jo crec que, si entre'ls nostres polítics hi hagués un veritable home d'estat, no li fóra difícil fer valer, en el sentit que convingués, la força que Catalunya representa dins d'Espanya, per aconseguir, en canvi, la consagració de la seva autonomia. La forma de fer-ho depèn de molts i variats factors. En els

líders de les diferents branques del nacionalisme català corresponia valer-se dels medis necessaris per obtenir el fi indicat; però tots els indicis ens fan creure que, per aconseguir les aspiracions de Catalunya, han deixat passar un moment, potser únic, i és molt difícil que torni a presentar-se».²¹

21 *La Revista*, 15 de maig de 1915.

4. EL BLOC REPUBLICÀ AUTONOMISTA, EL DIARI LA LUCHA, EL PARTIT REPUBLICÀ CATALÀ I ADVOCAT DELS TREBALLADORS

La separació de Layret de la UFNR, acompanyat de molts altres companys que manifestaven d'aquesta manera el seu rebuig a un pacte que consideraven anava en contra de les conviccions més elementals del republicanisme català, no obrí cap període d'inactivitat. Ben al contrari, aviat Layret plantejà la creació d'un nou partit al que s'afegien noves personalitats com Marcel·lí Domingo, que fins aleshores havia centrat la seva activitat política a Tortosa, l'exregidor Jesús Pinilla i Fornell i Santiago Valentí i Camps, exdiputat, els dos antics radicals. També s'hi afegí el periodista Àngel Samblancat.

A l'abril de 1915 subscripiren el Manifest de creació d'un nou partit. Amb el nom de Bloc Republicà Autonomista. El signaven Marcel·lí Domingo, Francesc Layret, Santiago Valentí, Jesús Pinilla, Gabriel Alomar, Conrad Roure, Josep Tarruella, Baldomer Tona i Xiberta, David Ferrer i Àngel Samblancat.²² En el Manifest es reafirmaven les línies de la UFNR però s'hi afegien nous elements que es referien a la necessitat d'impulsar àmplies transfor-

22 *La Vanguardia*, 6 de maig de 1915.

macions en la societat. Era clar que a part d'aplegar les diferents sensibilitats i corrents del republicanisme català, el Bloc manifestava una clara voluntat d'anar cap a un programa obrerista.

Layret, dos anys després, en una conferència explicava les raons que els havien impulsat a crear el Bloc:

«Un grup de lluitadors entusiastes, optimistes i fervents, en moments de profunda depressió política, fundàrem el Bloc Republicà Autonomista. En aquell moment, enmig del pessimisme i el descoratjament general que ens envoltava a tots, diguérem nosaltres que era necessari lluitar per a vèncer i fixàrem dos objectius essencials: Primer: recollir, reorganitzar, reorientar els aleshores dispersos elements de l'esquerra catalana. Segon: Desvetllar l'esperit revolucionari de les masses, atiar la fe i l'optimisme del poble; dir-li, cridar-li que venia fatalment, necessàriament una fecunda transformació en la marxa de la vida pública [...] i que, per tant, tanqués les orelles a la veu dels pessimistes, al plany dels cansats i que no creiés ni es deixés influir pels que proclamaven que l'era de les revolucions havia acabat».²³

El Bloc Republicà Autonomista tingué una presència a Barcelona, però no aconseguí estendre's a la resta de Catalunya. Els seus plantejaments eren innovadors, amb una tendència socialitzant, però no obtingueren cap ressò en els ambients dels treballadors. La CNT en aquells anys optà per un allunyament dràstic de qualsevol ideari polític. El Bloc semblà unes idees que poc temps més tard començaren a créixer.

23 *La Lucha*, 24 de novembre de 1917.

En les eleccions a les que va concorre el 1915, el 1916 i el 1917 els resultats que obtingué foren insignificants. Reunia poc més de 10.000 vots, Amadeu Hurtado descrivia la situació del Bloc, dient:

«Al costat d'una declaració netament catalanista, accentuaven la nota de l'extremisme social. Però les coses no es veuen clares fins que són fetes, i els del Bloc s'adonaren tard que l'extremisme, quan volia ésser polític, s'enquadrava dintre del partit de Lerroux, on podia trobar el suport de la massa no catalana que feia caure pel propi pes la balança a favor dels amics; però més enllà del lerrouxisme, es topava amb l'altra massa de l'extremisme hostil a tota mena de política amb la qual no es podia comptar».²⁴

La secció de Joventut del Bloc fou presidida per Josep Maria Pi i Sunyer i posteriorment per Ramon Noguer i Comet.

Així doncs, el Bloc es trobava limitat pel lerrouxisme per una banda i per l'apoliticisme de la CNT per l'altra, aquest camp sindical agrupava

«cent mil afiliats el 1917 que a Barcelona representaven, almenys, la meitat del cens electoral d'aquell període».²⁵

Malgrat aquestes grans dificultats, Layret seguí impulsant l'ideari del Bloc que presentava objectius polítics i socials. Àngel Samblancat referint-se a l'acció de Layret en aquell període va escriure:

24 HURTADO, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*. Vol. I, 1969, p. 271.

25 GARCIA VENERO, *op. cit.*, p. 199.

«El nacionalisme de Layret fou més una afirmació de si mateix i de la seva raça que una negació de les altres; fou més un visca la llibertat que un mori la tirania; fou més un apremi [...] No fou un nacionalista exclusivista, egoista, mesquí [...] s'ungí, al contrari, amb totes les generositats, amb tota la set de progrés i avenç [...] tenia quelcom d'aquest irlandès extraordinari que es diu De Valera, o d'aquell cubà extraordinari que tingué per nom José Martí.»

Samblancat acaba la descripció dient:

«Layret no feia de la política un «modus vivendi», un mitjà de vida, sinó de vivificar, de donar llibertat, que és el mateix que donar pa i donar vida. Orientà l'acció i la fecundà d'amor al poble desgraciat [...]. La seva austeritat, desinterès i puresa el van allunyar dels camins tortuosos de fer fortuna. La magna condició del seu ànim i de la seva ànima el feia aliè a tot personalisme».²⁶

Un diari de combat

A finals de 1916 començà a publicar-se el diari *La Lucha* del que figurava com a director Marcel·lí Domingo, però en realitat era Francesc Layret qui en portava aquesta responsabilitat.

Noguer i Comet en les seves Memòries ho explica:

«El veritable director, i àdhuc propietari, del diari era Layret. Fou el que organitzà l'empresa, el que cercà els cabals necessaris per a la publicació del diari, el que «donava la cara» davant els proveïdors

26 SAMBLANCAT, *Francisco Layret*, p. 10.

i els confeccionadors del diari: en una paraula, n'era l'editor responsable. [...] Diàriament, des de casa seva o des de l'Ateneu Barcelonès, es traslladava a la redacció, al principal del carrer d'Avinyó, 10 convertida per aquell fet en veritable club, [...] invariablement cada tarda de quarts de sis a quarts de nou, allí rebia amics i correligionaris, donava ordres i instruccions, comentava l'actualitat política [...] redactors del diari van ésser: Francesc Aguirre, Jesús Pinilla, Lluís Iribarne que signava amb el pseudònim David Copperfield, Lluís Branzuela i jo».²⁷

Els articles de Marcel·lí Domingo feien augmentar significativament les vendes. En la breu però trepidant història de *La Lucha* mereix destacar-se el que amb el títol de «Soldados» hi publicà, en el que els demanava que no reprimissin els treballadors que com ells eren part essencial del poble. També els articles de Lluís Companys —aleshores regidor de l'Ajuntament de Barcelona al districte cinquè— eren seguits amb atenció pels lectors. Féu un gran impacte la secció que hi mantenia amb el significatiu títol «Marruecos, sangría y robo» dedicada al comentari de les vicissituds del conflicte bèl·lic en aquelles terres.

Layret acostumava a arribar i a marxar del diari acompanyat de Lluís Companys. Noguer i Comet afirma:

«Layret sentia per Companys un afecte veritablement fraternal».

S'havien conegut en el Liceu Poliglota, havien continuat l'amistat a la universitat, havien estat membres de la UFNR, se n'ha-

27 NOGUER I COMET, *Al llarg de la meva vida*, p. 190-191.

vien apartat en desacord amb els lerrouxistes i havien continuat l'acció política en el Bloc. Layret en aquells anys era el mestre i Companys un deixeble. Layret, reflexiu i enèrgic, Companys, apassionat.

El diari era

«pobre, però vibrant, molt obrerista, tal com volia la posició actual de Layret».²⁸

El diari rebia contínuament denúncies que significaven multes governatives per les informacions i articles que publicava. Havia iniciat el combat el 1916 i el 7 de juny de 1919 a la primera pàgina informava:

«*La Lucha* no pot ésser, com altres diaris, una gasetta de notícies simplement. No pot tampoc entretenir-se en una suau oposició que més va a favor que en perjudici del règim. No, *La Lucha*, com a diari informatiu, és pobre, com a diari de contingut polític, de sinceritat, independència i valentia, és ric. Ens arrenquen el nostre únic valor, el contingut espiritual de què tan orgullosos estem, i ja, aleshores, no tenim raó d'ésser.

Ara el rigor s'extrema amb excessiva fúria. No podem parlar del que ha ocorregut en la vaga [es refereix a la de La Canadencja], ni dels obrers empresonats, ni de la força anticonstitucional que governa darrera la cortina. No podem clavar en aquestes pàgines el nostre fervent crit de protesta. Aleshores, perquè continuar escrivint i llanguint d'una manera que pot semblar de conformitat amb l'actual situació arbitrària i escandalosa?

28 AMETLLA, *op. cit.*, p. 324.

En conseqüència, assabentem els nostres amics que *La Lucha* deixarà de publicar-se, per a reparèixer quan s'aixequi l'estat de guerra i, lliures ja de la censura d'avui, puguem dir d'aquesta i dels qui l'han exercida tot el que tenim per dir.»²⁹

El diari no tornà a publicar-se. Més endavant, quan la situació s'havia normalitzat, Layret ja plenament en l'acció política com a diputat no podia dedicar-li l'atenció que durant tres anys hi havia esmerçat.

El Partit Republicà Català

La UFNR, després de les eleccions del 9 d'abril de 1916, va dissoldre's i en fer-ho deixava el camp del republicanisme català a disposició de qui tingués prou energies per omplir-lo. Francesc Layret va creure que aquesta era l'oportunitat per a fer una passa endavant i des del Bloc Republicà Autonomista havia estat capaç d'elaborar conceptes nous que vinculaven el republicanisme amb les transformacions polítiques i socials, però que havien trobat l'obstacle de la inèrcia del lerrouisme arrelada en amplis sectors populars i l'apoliticisme sindical.

El 26 i 27 d'abril de 1917 se celebrà una «Magna Assemblea» en el Centre de la Unió Republicana del barri de Gràcia a Barcelona per a fundar la nova organització que va rebre el nom de Partit Republicà Català (PRC). Centenars d'entitats d'arreu de Catalunya hi enviaren els seus representants. Cal destacar la participació de la Joventut Republicana de Lleida que havia estat adherida a la UFNR.

²⁹ *La Lucha*, 7 de juny de 1919.

Les línies programàtiques del nou partit eren: ideal federal republicà, laïcisme i reformes socials. El directori que es formà estava integrat per Marcel·lí Domingo, Francesc Layret, Gabriel Alomar, Alfred Perenya i més tard s'incorporà en representació de les comarques gironines August Pi i Sunyer. Es proclamà president a Marcel·lí Domingo, tresorer ho fou Francesc Layret i secretari general Ramon Noguer i Comet.

La crisi de l'estiu de 1917

El nou Partit Republicà Català es trobava en aquell 1917 amb una crisi que des de diferents sectors protestaven per l'empitjorament de les condicions de vida de la població. Una aliança CNT i UGT donava suport a un seguit de vagues perquè

«la prosperitat d'aquest temps de guerra (comerç amb els països bel·ligerants) i la dramàtica alça de preus convulsionaven totes les relacions obreres.»³⁰

El Govern de Madrid va respondre amb la clausura dels centres obrers i la suspensió de garanties, però la crisi continuà empitjorant, fins i tot

«entre els funcionaris de l'Estat, subjectes a l'immobilisme dels salaris [...] començant pel mateix estament militar. L'exemple de les organitzacions sindicals obreres [...] aconsellà a un ampli sector de l'Exèrcit la defensa dels seus interessos, enfront de l'Estat

30 CARR, *op. cit.*, p. 482.

[...] En el fons es tractava d'una greu subversió contra la sobirania d'aquest». ³¹

Representant aquest malestar s'havien format Juntetes de Defensa. El nou PRC es manifestà a favor d'aquestes protestes que sorgien de sectors ben diferents amb propòsits de transformació política i social força coincidents contra la passivitat del Govern de Madrid.

Entre els mesos de juny i agost de 1917 acabaren esclatant aquests problemes.

«El dia 1 de juny, d'una manera resolta i decidida, arribà al carrer la «revolució militar»; amb ella començà el cicle revolucionari d'aquell estiu; iniciat a les sales de banderes, s'estendria cap a la burgesia, per acabar a les fàbriques i resoldre's en els agitats dies del mes d'agost». ³²

Però, després d'unes setmanes d'agitació, el Govern aconseguí atreure's la protesta militar i el mes d'agost quan esclatà la vaga l'Exèrcit se situà al seu costat.

Així mateix, el moviment de protesta dels parlamentaris pel fet que les Corts estiguessin tancades des del 26 de febrer com a mostra de l'arbitrarietat del Govern Dato féu que els diputats regionalistes adrecessin, el 14 de juny, un document de protesta a l'opinió pública assenyalant els problemes existents. Aquesta cri-

31 SECO SERRANO, *Alfonso XIII y la crisis de la Restauración*, p. 106-110.

32 LACOMBA, *La crisis española de 1917*, p. 103.

da redactada encara per Prat de la Riba, ja malalt i que el dia 1 d'agost moria, portava el títol «Per Catalunya i l'Espanya Gran». El 16 de juny es convocà una Assemblea de parlamentaris catalans a la que es preveia que en seguiria una segona convidant a tots els de l'Estat. El Govern el 25 de juny va suspendre les garanties constitucionals, però malgrat aquesta situació es convocà l'Assemblea adreçada a «tots els diputats i senadors de Catalunya».

L'Assemblea, el 5 de juliol, reuní cinquanta-nou catalans (vint senadors i trenta-nou diputats) a l'Ajuntament de Barcelona que acordà defensar: una àmplia autonomia i una reforma general de l'Estat. Prenien dos acords: Que s'obriessin les Corts, que qualificaven de constituents per a tractar de tots els problemes existents i preveure una segona Assemblea per al 19 de juliol. Arribada aquesta data en un clima de gran tensió, s'havia establert una rígida censura. L'Assemblea de Parlamentaris pròpiament se celebrà al Parc de la Ciutadella amb seixanta-vuit d'ells presents (tretze senadors i cinquanta-cinc diputats), presidia Ramon d'Abadal i Calderó, juntament amb Hermenegildo Giner de los Rios, Josep Roig i Bergadà i Pere Milà i Camps. Fou interrompuda pel governador civil Leopoldo Matos que dissolgué els reunits.

«Tots els carrers que menaven al Parc, especialment els de Ferran, Jaume I i Princesa i sobretot la Rambla, apareixien amb tots els comerços tancats i plens de gent. Cap a les cinc de la tarda començaren a passar els cotxes que venien del Parc, ocupats pels parlamentaris. La multitud, en reconèixer els més significats d'aquests, els acollia amb manifestacions enormes de simpatia i entre els aplaudiments i visques aquells passaven somrients i saludant la gestada».³³

33 NOGUER I COMET, *op. cit.*, p. 196.

Però, els acords de l'Assemblea anaren diluint-se en veure que les Juntes de Defensa s'inclinaven del costat governamental i davant la temença que l'agitació pogués obrir un període de transformacions socials i la mateixa caiguda de la Monarquia.

Finalment, el tercer element de convulsió d'aquell estiu de 1917 fou la vaga revolucionària que conjuntament iniciaren la CNT i la UGT. Aquell estiu havia semblat que era el pòrtic de grans transformacions, però,

«l'exèrcit, la burgesia i els obrers, apareguren sempre desunits en els seus propòsits o bé disposats a aprofitar l'acció de les altres forces per aconseguir el poder pel seu compte i risc».³⁴

La vaga es fixà per al 13 d'agost. Fou declarat l'estat de guerra i començà immediatament la clausura de les societats obreres. La vaga s'allargà fins al dia 18 i ocasionà a Catalunya trenta-set morts entre Barcelona i Sabadell. Durant aquests dies només el PRC donà suport a la vaga. Tres mesos després, Layret ho explica amb detall:

«La vaga ha estat una sorpresa per a molts. Se sabia que a Catalunya el proletariat tenia organització, disciplina, decisió. Però ningú no podia somiar que fins i tot fora d'ella existís tan fervorosa i unànime disciplina; fins i tot en certes poblacions de la «meseta» castellana, que semblaven mortes a tot sentiment [...]. En una vaga tan intensa i decidida, no hi ha hagut atemptats personals, ni atacs a la propietat individual, cosa que no pot evitar-se ni en els països més avançats. Fou, per tant, un moviment gloriós, respectuós. Potser

34 VICENS I VIVES, *Historia social y económica de España y de America*. Vol. 5, p. 411.

—diguem la veritat— el pecat d'aquesta vaga fou precisament d'haver estat tan pacífica, tan purament defensiva, tan ordenada i que no produís guspires violentes!

Abans de la vaga, els homes del Partit Republicà Català ens férem l'imperatiu categòric d'ésser fidels a les nostres prèdiques anteriors, al sentiment rabiosament revolucionari de les nostres campanyes [...]. Tot i que no teníem cap home en el Comitè directiu (integrat per Pablo Iglesias, Melquíades Alvarez i Lerroux) [...]. A Barcelona, el nostre partit no disposa de masses. En canvi, a la resta de Catalunya tenim una organització perfecta i extensa. Disposarem, doncs, aquests elements comarcals perquè estiguessin disposats. Això ho férem durant bastants dies de treball i en totes les comarques catalanes hi ha testimonis, personalitats destacades que podrien confirmar que reberen les ordres necessàries per aquella circumstància. A més, els indicàrem la necessitat que es possessin d'acord amb les respectives organitzacions obreres, cosa que es féu arreu, establint-se el contacte necessari amb les organitzacions obreres [...]. Per nosaltres el dia indicat per a la vaga i per a la Revolució era el dia de l'Assemblea de Parlamentaris. Tingueu la seguretat que si el senyal hagués estat fet a Barcelona, instantàniament haurien respòs totes les comarques de Catalunya.

Esclatà la vaga i tothom va poder veure els nostres homes en el carrer. Tothom pogué visitar els nostres dirigents. Precisament per això, per estar a la disposició dels elements que lluitaven, per trobar-se atents, plens d'esperança, d'angoixa i de coratge prop de tot i de tots, fou fàcil de detenir-los, per aquell excés de valentia amb el propòsit que acabi d'una vegada el recel i la desconfiança popular. En aquelles hores nosaltres sentíem la mateixa febre que els obrers...»³⁵

35 *La Lucha*, 23 de novembre de 1917.

Després de la crisi, Layret havia reprès la seva activitat de conferències i mítings. Marcel·lí Domingo opinava que

«la veu de Layret, era seca, monocorde, metàl·lica, com la de Pi i Margall [...]. Era la de Layret, una veu xisclant, estrident, aguda: la veu, en síntesi, d'un home, que, en parlar, afronta un enemic invisible contra el qual es llança en guerra sense treva. En Layret, la ira de la veu quedava humanitzada per la serenitat franciscana de la faç».³⁶

El PRC completà la seva organització, recordem que s'havia creat a l'abril i que la crisi havia exigint un gran esforç de presència en la palestra pública, ara passada aquella crisi recollia el que el seu testimoni havia sembrat durant aquells dies de convulsió.

Entre tant, Layret continuava seguint els grans fenòmens socials de l'època. En una conferència d'aquell moment diu:

«Mireu els exemples que la premsa ens mostra, respecte a l'obrerisme a França i a Anglaterra. Els seus esforços acabaran amb la societat burgesa. Davant d'això, nosaltres no podem quedar solament amb els braços en creu. Crec que els sindicats haurien de portar a les Corts un representant seu, ben seu, d'entre els seus, per a exposar el pensament i el sofriment i el coratge dels treballadors».³⁷

Unes setmanes després segueix analitzant el que representa l'època i els grans objectius que la caracteritzen:

36 DOMINGO, «L'evocació de Francesc Layret». A: *La Campana de Gràcia*, 30 de novembre de 1929.

37 *La Lucha*, 25 de novembre de 1917.

«El segle XIX fou el de la llibertat política. Els servents passaren a la categoria de ciutadans. El segle XX serà el de la llibertat econòmica, fent que cada home tingui, en la riquesa col·lectiva, una part més important que avui, sobretot més justa. Aquesta llibertat econòmica culminarà, completarà, la llibertat política, que, sense aquella, serà sempre defectuosa».³⁸

Advocat dels treballadors

Layret posà el seu despatx professional al servei dels treballadors i, com hem vist per les opinions de Simó Píera, sense cap guany econòmic. El periodista Àngel Samblancat féu una descripció d'aquesta actitud de Layret com a advocat:

«Layret portà a la professió la seva passió democràtica, el seu zel apostòlic [...]. Defensà el pobre, el perseguit, el maltractat. Anà a la presó a buscar el pres, a redimir el captiu. Portà el consol i l'ajut al qui no pogué portar-li la llibertat. Aconsellà rectament. Honrà la toga i enaltí la missió de l'advocat. Fou l'únic, dels rars, dels que no abunden».³⁹

Martí Barrera, que havia militat a la CNT i que fou conseller de Treball, en referir-se a l'activitat de Layret com a advocat deia:

«Amb molta freqüència calia visitar-lo per a demanar-li la defensa de treballadors empresonats, acomiadats o bé per problemes laborals en general. Ens responia sempre extraordinàriament bé. A part

38 *La Lucha*, 12 de desembre de 1917.

39 SAMBLANCAT, *op. cit.*, p. 9.

que habitualment no ens cobrava res, recordo com a cas extrem el d'una defensa que portà, que fins i tot el va obligar a col·legiar-se a Saragossa amb unes despeses extraordinàries. Tot i que Salvador Seguí va insistir una i altra vegada perquè cobrés almenys aquestes despeses, es negà en rodó, dient que també li seria útil per a alguna cosa que volia fer en aquella ciutat. Naturalment, no ens el creguérem... Amb Salvador Seguí eren íntims amics. I era precisament per indicació seva que quan un cas era especialment delicat, m'enviava al despatx de Layret perquè li demanés la seva defensa». ⁴⁰

Pere Coromines, també advocat i que havia compartit l'acció política a l'Ajuntament de Barcelona i a la UFNR fa un retrat precís de Layret:

«Els qui no coneixien íntimament en Layret no comprendran mai com, sota el seu aspecte inflexible i rígid, palpitava un cor tendre. Del seu natural, era un home dolç, físicament dèbil. I aquesta aparent contradicció es revelava principalment en els discursos i conferències, quan la seva paraula càlida, prenia una expressió dura i dibuixava en l'aire les arestes d'una idealitat intransigent. L'esforç que havia de fer per caminar i sostenir-se havia marcat en la seva cara el rictus d'una contracció dura. Però quan estàveu sols amb ell, l'expressió del rostre se li ablania i quedàveu sorpresos d'aquella generosa bondat, de la seva humaníssima transigència. En la seva concepció social, hi havia una aparent contradicció molt semblant a la de la fesomia amb el caràcter. En la forma, era un jurista, un home de lleis, i, entenem-nos bé, de la llei com sempre ha estat la llei, fórmula dura, coactiva, estricta en els seus manaments. Però

40 «Martí Barrera, un testimoni d'excepció». A: *Presència*, 28 de novembre de 1970.

en la substància, no admetia limitacions al seu anhel de justícia, que el duia a estar, per l'home, enfront de la família i per l'obrer, enfront del capital».41

En aquesta activitat d'advocat, Layret defensà els ferroviaris acomiadats de resultes de la vaga de l'agost de 1917. Fou una defensa que tingué una gran projecció pública, perquè a part de defensar els ferroviaris afectats per l'acomiadament, féu una gran argumentació sobre el sentit que té el dret a la vaga. Els afectats eren a tot l'Estat sis mil treballadors, dels quals, almenys sis-cents a Barcelona.

Entre la seva argumentació hi destacà:

«El dret de vaga havia estat mal definit com el dret que té tot home a deixar de treballar. La definició no és admissible perquè la vaga no té com a finalitat deixar de treballar, sinó que és un mitjà per aconseguir treballar en condicions humanes i de dignitat. Amb la vaga es persegueix sempre un millorament de la classe treballadora. També la forma en què es planteja la vaga, la distingeix de l'abandó de servei. L'abandó de servei és un acte individual, nascut de la voluntat de l'obrer que per algun motiu decideix deixar de treballar. La vaga no, la vaga es presenta sempre com un acte col·lectiu, no com un fi, sinó com un mitjà, com una arma per a defensar els interessos dels treballadors».42

41 COROMINES, «Francesc Layret, home de lleis». A: *La Campana de Gràcia*, 30 de novembre de 1929.

42 *La Lucha*, 6 d'abril de 1918.

5. DIPUTAT

Layret, en les eleccions del 24 de febrer de 1918, formà part de la candidatura d'esquerres que s'organitzà. Ho féu per la circumscripció de Girona. La campanya fou intensa, la premsa es féu ressò de mítings amb la seva participació a Bescanó, la Cellera de Ter, Anglès, Salt, Riudellots de la Selva i Vilobí d'Onyar entre d'altres.

Però el resultat fou negatiu. A Girona fou de 3.288 vots pel candidat de la Lliga i 2.967 vots per a Layret. Altres candidats del PRC també foren derrotats. A Barcelona, només sortí elegit per minoria Marcel·lí Domingo. El gran obstacle que barrava el pas al republicanisme català era l'abstenció del sindicalisme, que amb raó criticava les falses promeses del «món polític», però castigaven tots els partits amb la mateixa abstenció, també el PRC i els seus candidats, entre ells a Layret. Aquesta era la contradicció, estendre la crítica política també damunt d'aquells que precisament lluitaven per escombrar el mal govern.

El 30 de març se celebrà Girona un acte de simpatia a Layret:

«Fou la consagració del senyor Layret com a veritable representant d'aquest districte. El senyor Layret, que si la lluita hagués estat

noble ja hauria triomfat en les passades eleccions, serà el diputat per Girona en les properes [...] No volien dir altra cosa els aplaudiments del diumenge.

L'oratòria apocalíptica d'aquest home, tot cor i tot pensament, causà una fortíssima impressió. Les seves clares, precises acusacions: l'esperança en un món de justícia, llibertat i pau, que agermanarà: l'expressió magistral dels ideals nobilíssims de què està amurada la seva ànima, ens mostrà en Layret com a un polític d'ampla visió, que viu de cara al món, que està molt per damunt d'aquests polítics espanyols d'estreta mirada, que no veuen més enllà del que passa a la nostra terra».⁴³

Un gran objectiu. Un partit obrerista català

Layret, després de les eleccions, retornà a l'activitat intensa de les conferències i dels mítings. Però entre març i novembre de 1918 es constata com el seu pensament polític havia concretat el que creia havia de ser el gran objectiu: la formació d'un gran partit obrerista català.

Heus ací alguns paràgrafs de conferències pronunciades per Layret en aquests mesos que dibuixen amb claredat el seu pensament:

«Cal que a Catalunya existeixi un partit obrerista català. Si aquest partit existís jo hi pertanyeria, però aquest partit no poden crear-lo els polítics, ha d'ésser obra dels mateixos obrers, els intel·lectuals no poden fer altra cosa que sumar-s'hi.»

43 Del diari *L'Autonomista*, citat per *La Lucha*, el 4 d'abril de 1918.

«No són ja possibles les revolucions solament polítiques. El món va més enllà [...], les revolucions són ja socials. És clar que portaran canvis polítics! Però l'essència serà de revolució social. Per això els antics partits liberals clàssics pateixen crisis o desapareixen. En canvi, les organitzacions obreres creixen.»

«Crec que els obrers de Catalunya han de canviar l'actitud per a fer respectar la seva força. Arreu del món els obrers intervenen en la vida pública».⁴⁴

Ponent en el 2n Congrés Universitari Català

Organitzat per l'Associació d'Estudiants Catalans, se celebrà a Barcelona del 7 al 14 d'abril de 1918 aquest Congrés. Layret en fou ponent del tema: «Catalanitat de la Universitat».

En l'acte d'inauguració al Paranimf de la Universitat intervingueren diverses personalitats del món acadèmic i estudiants, es féu referència al primer Congrés de 1902 i es manifestaren els objectius del segon:

«La Comissió organitzadora ha tingut molt present que la seva actuació tingués com a base dos objectius: que tots els corrents d'opinió formats i que es formessin, sobre els problemes universitaris, tinguessin un lloc en l'esperit del Congrés i que, tenint present el fet d'estar la Universitat de Barcelona enclosa en la terra catalana i dins els seus moviments espirituals, ha procurat en tot moment que guardés el Congrés netament català [...] i que se celebrés a la Universitat».⁴⁵

44 *La Lucha*, 5 de maig de 1918.

45 *La Veu de Catalunya*, 8 d'abril de 1918.

Presidí el Congrés August Pi i Sunyer i en fou secretari Josep Maria Batista i Roca i segons la crònica d'aquest diari, en acabar l'acte

«espontàniament, els estudiants entonaren Els Segadors».

L'11 d'abril va intervenir Layret, que segons una crònica periodística:

«Així que arribà el senyor Layret fou saludat amb frenètics aplaudiments que no acabaren fins que prengué seient i començà a exposar la seva ponència. Digué que no hi havia d'haver desacord ni divorci entre el més alt centre d'ensenyament, la Universitat, i el sentir del nostre poble [...]. Cada poble ha de contribuir d'una manera original i característica al patrimoni de la cultura universal. La primera afirmació que calia fer, és que el nostre idioma fos el de la Universitat, perquè no hi hagués un trenc entre el llenguatge del poble i el llenguatge de la Universitat».⁴⁶

Les conclusions d'aquesta ponència eren:

«1. La llengua oficial de la Universitat ha d'ésser la catalana. Podran, això no obstant, donar-se ensenyaments en altres llengües, sia per la naturalesa de la matèria, o per ésser la pròpia del professor encarregat de donar-les o la pròpia dels alumnes.

2. Atès que la Universitat és un centre de cultura superior i el nostre endarreriment intel·lectual, es procurarà atendre en primer lloc la competència del professorat, cercant els homes més convenients, sense tenir en compte llur nacionalitat.

3. Té la cultura superior un caràcter universalista. Però és natural

46 *La Veu de Catalunya*, 12 d'abril de 1918.

que en cada poble s'estudiïn amb major deteniment les disciplines relacionades amb la seva vida; i per això en la nostra Universitat han de crear-se càtedres de Llengua Catalana, Literatura Catalana, Història de Catalunya, Història de l'Art Català, Geografia de Catalunya, Arqueologia Catalana i Dret Català.

4. La catalanitat de la Universitat i de la cultura, més que a singularitzar-se, ha de consistir a aportar el nostre esforç i l'esperit del nostre poble al patrimoni espiritual de la humanitat.»

L'impacte de la ponència de Layret fou important, el 27 d'abril va rebre una felicitació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana que deia:

«Aquest Consell directiu en la seva darrera sessió del dia 20 del corrent, va enterar-se amb veritable joia de la ponència que sobre «Catalanitat de la Universitat», presentàreu en el passat II Congrés Universitari Català i per aqueix motiu va acordar endreçar-vos la seva més entusiasta felicitació, demostrant-vos d'aquesta manera el viu agraïment que sent la «Protectora» al veure exposades davant del citat Congrés i d'una manera tan brillant els ideals que ella sustenta i pels quals treballa amb tant delit».⁴⁷

Del Congrés de Sants (1918) i la Campanya per un Estatut d'Autonomia (1918-1919) a la vaga de La Canadenca (1919)

Tres fets molts importants ocupen la palestra pública catalana en aquest període en què va viure's l'acabament de la Primera Guerra Mundial i l'impacte que creava en el panorama internacional.

47 *La Lucha*, 9 de maig de 1918.

El primer d'aquests fets és l'anomenat Congrés de Sants, que se celebrà en aquest barri barceloní. Es dugué a terme del 28 de juny a l'1 de juliol de 1918, convocat per la CNT, i hi assistiren 164 delegats dels 73.860 treballadors catalans que hi estaven adherits. La Federació Local de Barcelona comptava amb 54.272 afiliats i

«aquesta xifra va quadruplicar-se l'any 1919, tot i que ja era prou notable donat que el nombre aproximat d'obrers al nucli barceloní, l'any 1919, era de 205.642».⁴⁸

Hi eren representades també 155 associacions escampades arreu de Catalunya. Mataró era el nucli que seguia en nombre d'afiliats a Barcelona.

Una Comissió formada per J. Perenya, Manuel Buenacasa, Emili Mira, Narcís Mercè i Salvador Seguí agrupà els cinquanta-dos temes sobre els que s'havien expressat els afiliats i procurà facilitar el debat. Els debats es feren en tres sessions diàries: a les nou del matí, a les tres de la tarda i a les deu de la nit.

Els acords més significatius, per la seva importància, foren tres:

La creació del Sindicat Únic, o d'Indústria, que representà una nova organització de la CNT que superava l'antiga fragmentació en associacions d'oficis. A partir d'aleshores tots els treballadors d'una indústria pertanyerien al mateix sindicat.

L'acció directa, segons explicava Ángel Pestaña:

48 BALCELLS, *El sindicalisme a Barcelona 1916-1923*, p. 48.

«En l'ordre de la discussió és que els obrers tractin directament, sense intermediaris, sia aquests treballadors, sia aquests polítics o burgesos o autoritats, amb aquells amb qui tenim un litigi pendent.»

L'apoliticisme significava la reafirmació d'un principi. El Congrés aprovà aquest punt amb la següent redacció:

«Els polítics professionals no poden representar mai les organitzacions obreres, i aquestes han de vetllar de no domiciliar-se mai en cap centre polític.»

El Congrés elegí a Salvador Seguí secretari general de la CNT i a Ángel Pestaña director de *Solidaridad Obrera*. En la cloenda Seguí preveia:

«Quan acabi la guerra, quan les qüestions es resolguin més pels dictats de la passió que pels consells del seny, si no som una força immensa, si no som una agrupació ben potent, per la nostra cohesió o per la nostra capacitat, serem joguines de la burgesia. Però, si ens superem, si conquerim la nostra capacitat i ens situem en condicions d'actuar d'una manera enèrgica, d'afrontar totes les possibilitats d'atac, serem respectats, atesos i ens imposarem».⁴⁹

Uns dies després Layret expressava una opinió coincident amb Seguí:

«...s'entreveu una profunda revolució a tots els països. Les revolucions polítiques són substituïdes per les socials [...] Tinc fe en les classes treballadores del nostre país que tenen un sentit moral més

49 *Solidaridad Obrera*, 3 de juliol de 1918.

alt que en altres llocs i un respecte a la personalitat i dignitat humanes que han posat de manifest en totes les revolucions».⁵⁰

El segon fet important d'aquest període és l'inici i desplegament a Catalunya d'una campanya per obtenir la desitjada autonomia. La Guerra Europea s'acabava i el 18 de gener de 1918 el president Woodrow Wilson d'Estats Units feia pública la Declaració de Catorze Punts, en la que afirmava el dret de les petites nacionalitats a l'autogovern.

Com sigui que

«els catalans, en llur majoria i mentre havia durat la lluita, havien pres la causa dels aliats com si fos la pròpia».⁵¹

era lògic que esclatés un gran entusiasme davant la perspectiva d'una solució d'aquesta reivindicació.

Un dia abans que fos signat l'armistici que acabava la Guerra Europea, el 10 de novembre de 1918, Layret féu una conferència de gran interès sobre aquest tema. Després de reafirmar la importància de la Declaració de Wilson va dir:

«...un dels aspectes de la doctrina Wilson es fonamenta en el reconeixement de les nacionalitats, que, sigui la que sigui l'extensió dels seus territoris, tenen igual capacitat de dret. Aquest principi ens porta, als catalans, a parlar del nostre problema. Els nostres principis nacionalistes són ara proclamats per un demòcrata i fins i

50 *La Lucha*, 21 de juliol de 1918.

51 POBLET, *El moviment autonomista a Catalunya els anys 1918-1919*, p. 7.

tot han estat reconeguts per la Constitució dels Sòviets de Rússia. Veieu, doncs, la raó que teníem quan dèiem que el principi nacionalista no era un principi arcaic i atàvic, sinó un credo de Llibertat i de Dret que havia d'ésser defensat pròpiament per les esquerres i mai no encarnat per les dretes».⁵²

Així mateix, davant la imminent creació de la Lliga de Nacions demanava que:

«...per iniciativa de la Mancomunitat o d'altres organismes, que es convoqui una Assemblea amb els Ajuntaments, forces vives, partits polítics, col·lectivitats socials de Catalunya; i en aquesta Assemblea es nomeni una representació encarregada d'anar a plantejar la solució del nostre problema».

La campanya per l'Autonomia s'inicià amb una consulta de l'Escola de Funcionaris d'Administració Local de la Mancomunitat a tots els ajuntaments de Catalunya. El 98% dels ajuntaments contestaren afirmativament, a favor de la reivindicació autonomista. Els resultats foren lliurats al president de la Mancomunitat, Josep Puig i Cadafalch. El moment del lliurament fou descrit per Hurtado:

«L'acte de presentació va ésser d'una grandiositat digna del seu objecte. Els delegats de la Setmana Municipal eren rebuts per la Mancomunitat en ple, amb assistència dels diputats provincials, de molts alcaldes i regidors, de tots els parlamentaris de Catalunya sense excepció, i de representants de totes les corporacions professionals, culturals i econòmiques, amb la Plaça de Sant Jaume plena a vessar d'una enorme multitud que a l'emoció del moment

52 *La Lucha*, 11 i 12 de novembre de 1918.

unia l'excitació provocada per la pau recent d'Europa i que rebia amb ovacions xardoroses el pas de les delegacions i els discursos dels polítics». ⁵³

El projecte d'Autonomia fou lliurat per Puig i Cadafalch a Madrid el 28 de novembre. L'1 de desembre Layret féu una conferència en la que es mostrà crític amb el projecte d'Autonomia que considerava tímid:

«Queden al marge de l'Estatut, tots els problemes polítics. I així el problema social, que té dos aspectes, l'obrer i l'agrari, en l'Estatut redactat per la ponència continua confiat al Poder Central. És a dir, que en el futur Parlament català, el problema social no podrà ésser solucionat, perquè no entrarà en les seves atribucions. Per a nosaltres, que el Parlament català pugui legislar sobre tots els problemes polítics té una importància extraordinària. Perquè el Parlament català no seria tal Parlament, si la legislació d'aquest no afectava els interessos morals i materials dels catalans». ⁵⁴

Entre tant, s'havia aixecat una gran campanya antiautonòmica a la resta de l'Estat espanyol. Els debats en les Corts del 10 i 11 de desembre sobre l'autonomia reflectiren el clima de crispació que s'havia creat a Madrid. Maura s'hi pronuncià en contra. El dia 12 els parlamentaris catalans a la vista de la incomprensió acordaren retirar-se del Congrés dels Diputats.

El dia 18 fou creada la Comissió extraparlamentària que havia d'estudiar el projecte d'Autonomia. Francesc Layret i Marcel·lí

53 HURTADO, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*. Vol I, 1969, p.348-349.

54 *La Lucha*, 2 de desembre de 1918.

Domingo s'hi oposaven per creure que el plet de l'autonomia era ja una qüestió que només es resoluria amb un canvi de règim.

En l'Assemblea de la Mancomunitat del 21 de desembre Marcel·lí Domingo llegí una proposició que deia:

«L'Assemblea de la Mancomunitat acorda declarar-se Assemblea Constituent amb el primer mandat de redactar l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. L'Assemblea delega la redacció del projecte de l'Estatut i provisionalment les funcions del govern per a l'execució dels acords, en el Consell de la Mancomunitat amb els parlamentaris adjunts. El Consell prepararà l'Estatut per a l'Autonomia de Catalunya abans del 10 de gener de 1919 i tindrà cura també dels necessaris treballs d'organització per a fer efectiva la sobirania de Catalunya».

L'Assemblea de la Mancomunitat el 29 de desembre acordà rebutjar la Comissió Extraparlamentària que oferia Madrid i continuar els treballs per a la implantació de l'Autonomia. El 24 i 25 de gener de 1919 el Consell de la Mancomunitat acordà un nou projecte del qual es tractava que hi donessin l'aprovació els ajuntaments catalans.

El PRC féu públic un comunicat animant-los a aprovar el projecte elaborat per la Mancomunitat. Era signat per Francesc Layret i per Ramon Noguera i Comet:

«Als Alcaldes i Regidors republicans de Catalunya:

Per al dia 26 del corrent, ha convocat la Mancomunitat de Catalunya una Assemblea de representants dels Ajuntaments catalans, per a ratificar el Plebiscit Municipal a favor de l'Autonomia integral de la nostra terra.

És indispensable, correligionaris, que aquesta Assemblea sigui un èxit imponent, que en ella es manifesti, un vegada més la unànime voluntat del nostre poble d'obtenir, dins l'Estat espanyol, una àmplia llibertat que li permeti de desenvolupar la seva vida pròpia, sense entrebancs.

Són aquestes hores decisives. I perquè ho són, els representants de la vella política, de la política morta, des del Govern fins al més insignificant cacic, fan tota mena d'esforços per coaccionar la lliure voluntat dels municipis catalans.

Contra aquesta baixa campanya, darrer esforç de les institucions que trontollen, us heu d'aixecar vosaltres, que sou els legítims representants de la voluntat popular.

Al qui intenti de coaccionar la decisió de les corporacions que integreu, feu-li sentir el pes de la vostra dignitat, de la vostra civilitat. A aquells altres que, més astuts, intentin de desviar el vostre pensament prenent d'establir ordres de prelació en els vostres anhels de llibertat, feu-los palesa la vostra decisió d'obtenir una àmplia autonomia dels municipis conjuntament amb la plena autonomia de Catalunya, però no l'una sense l'altra, sinó ambdues a l'hora.

Aquest Directori confia que tots aquells que ostenten la representació del nostre Partit i de la Democràcia Catalana en el si de les corporacions municipals, prendran en aquestes la iniciativa de l'adhesió a l'Assemblea del proper dia 26 i la defensaran fins fer-la triomfar...».⁵⁵

La resposta fou la suspensió de les garanties constitucionals el 16 de gener, detenció de vint-i-cinc dirigents sindicals, escorcolls en centres obrers i la clausura del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria. Malgrat aquestes intimidacions, l'Assemblea de la Mancomunitat el 26 de gener aprovà per

55 *La Lucha*, 12 de gener de 1918.

unanimitat el projecte d'autonomia. Dels 1.082 ajuntaments que aleshores tenia Catalunya només trenta rebutjaren el projecte.

El 27 de gener seguí el debat a les Corts, la incomprensió dels partits de Madrid era total respecte al clam en favor de l'autonomia que s'aixecava a Catalunya. El debat va continuar fins el 27 de febrer, quan Romanones el va donar per acabat invocant la gravetat del problema social que la vaga de La Canadenca creava a Barcelona, que en anar-se estenent era pràcticament una vaga general i donava la gran solució al Govern de Madrid per ajornar el problema de l'Autonomia de Catalunya.

Efectivament, la vaga havia començat a l'empresa Barcelona Traction Light and Power, que era coneguda com La Canadenca perquè entre els seus accionistes hi havia el Canadian Bank of Commerce de Toronto. S'havia iniciat quan la direcció havia decidit passar un nombrós grup de treballadors eventuais a fixos, canvi que els significava una notable rebaixa en el salari. En protestar, n'acomiadaren a vuit i aquesta decisió portà a la vaga que el 5 de febrer s'estenia a les oficines i el dia 8 a tota l'empresa.

També aquell dia el sindicat plantejà les condicions per tornar al treball: readmissió dels vaguistes acomiadats, augment dels salaris i acomiadament dels esquirols i l'acord que no hi haguessin represàlies. L'empresa no donà cap resposta i la vaga s'estenia el dia 17 al ram tèxtil, el 21 a les companyies d'electricitat i el 27 als tramvies.

El Govern de Madrid ordenà la confiscació de les empreses d'electricitat i amb l'exèrcit aconseguí restablir el servei. Una anècdota reflectia la inseguretat en el subministrament:

«A l'Ajuntament, quan celebrava una sessió el Consell de Govern i quan es parlava precisament del problema de l'enllumenat, quedà el Consell a les fosques i tingueren necessitat de portar canelobres...». ⁵⁶

Mesos més tard, quan Layret ja era diputat a Corts, en una intervenció recordava:

«El Govern es veié impotent per acabar amb la vaga amb la repressió i aleshores acudí a la mobilització; mobilitzà els obrers perquè com a soldats anessin, no a complir els deures que l'Exèrcit pogués demanar, sinó perquè anessin a substituir els companys de feina que, segons el dret sagradíssim de la vaga, l'havien abandonat». ⁵⁷

Romanones envià a Barcelona per a resoldre la situació a José Morote, subsecretari de la Presidència del Govern espanyol, que tenia prestigi de persona dialogant d'una etapa anterior al Govern Civil, qui començà la negociació amb el sindicat. Va promoure reunions el 15 i 16 de març entre la direcció de La Canadencia i el comitè dels treballadors i el 17 s'arribà a un acord. El dia 19 s'autoritza un míting a la plaça de braus de les Arenes perquè els treballadors decidissin. S'hi aplegaren 22.000 treballadors. Presidí Simó Piera, del Sindicat de la Construcció. Hi intervingueren Díaz, de la Federació Regional, Gironès, del sindicat de Tramvi-aires, Francesc Miranda, dels que estaven empresonats, i Salvador Seguí, qui explicà les característiques de l'acord i aconseguí la posició afirmativa dels reunits. Entre les qüestions pactades

56 *La Lucha*, 25 de febrer de 1919.

57 *Diario de Sesiones*, 6 d'agost de 1919.

hi havia la famosa Jornada de Vuit Hores, que els treballadors havien començat a reivindicar pel món el 1890 i que aquí es féu efectiu per un Reial decret del 3 d'abril.

A les Corts

El nou Govern Maura convocà eleccions l'1 de juny de 1919, en una situació marcada per la suspensió de garanties constitucionals. Francesc Layret aquesta vegada es presentà en la coalició d'esquerres, pel districte de Sabadell.

En el Centre Federal de Sabadell fou proclamat candidat. El 24 de maig Layret féu públic el «Manifest als electors dels districte de Sabadell», en el que hi deia:

«Si no fos per a utilitzar per a la propaganda la tribuna pública del Congrés i per a valer-se de la immunitat parlamentària per a realitzar els actes que a tot el món són lícits, però que impideix als ciutadans el règim d'arbitrarietat i d'excepció que toterem, potser tindrien raó els qui creuen que no s'hauria de prendre part a les eleccions. Però a l'enemic se l'ha de combatre en tots els terrenys i no s'ha d'abandonar cap dels instruments que poden servir per a l'obra fecunda i renovadora que ha de realitzar-se».

Guanyà les eleccions i en les primeres declaracions recordava:

«Com que la ineficàcia de la nostra actuació a les Corts està demostrada, hi anirem amb una actitud d'oposició sense pal·liatius. Francament revolucionària, fent allà l'obra d'agitació que la continuada suspensió de garanties i l'estat de guerra no ens permet de rea-

litzar a la premsa i en el míting. Així inspirarem confiança a la massa, al poble que ens ha atorgat la seva representació».⁵⁸

Aviat a l'entorn de les intervencions de Layret en el Congrés es produí una gran atenció, també crítiques, però sempre fou reconeguda la seva preparació i coneixement del que tractava. Intervenia sovint i en els més diversos temes: sobre la política seguida en els afers socials, impugnant el pressupost general de l'Estat, en la reforma tributària... Especialment interessants eren les denúncies que feia al Govern sobre la política de repressió dels sindicats que el Govern practicava a Catalunya.

El 7 d'abril de 1920 féu el que seria la seva última intervenció en el Congrés dels Diputats, fou una vigorosa denúncia de la situació en la que es trobaven els sindicats i els treballadors en general a Catalunya. El 7 de maig es dissolia el Parlament i es convocaven eleccions per al 19 de desembre, data en què ell ja hauria estat víctima de l'atemptat.

58 *La Publicidad*, 4 de juny de 1919.

6. L'ASSASSINAT

El 8 de novembre de 1920 fou nomenat governador civil de Barcelona Severiano Martínez Anido, que feia uns anys era el governador militar de la ciutat, qui va emprendre una política de repressió als sindicalistes, dissolgué la CNT i confià en el Sindicat Lliure, proper a la Patronal.

El 30 de novembre deportà a trenta-sis dirigents sindicalistes. De la Presó Model foren conduïts al port, embarcats a bord del Giralda que partí cap a la presó de la Mola, a Maó. Layret, com feia cada matí, els havia visitat a la Presó. En la relació dels deportats hi havia Salvador Seguí i Lluís Companys.

Assabentat Layret d'aquesta deportació i havent rebut la visita de l'esposa de Companys, que li demanava que hi intercedís, es disposà a fer una visita a l'alcalde, Antoni Martínez Domingo, per demanar-li que no podia permetre que un regidor, com era Companys, fos empresonat impunement.

Al sortir de casa seva, al carrer Balmes, 26 pels volts de les sis de la tarda, quan anava a pujar a un cotxe per a fer aquesta gestió, fou ferit pels trets que li disparà un individu. Caigué a terra ferit i ple de sang. El portaren ràpidament a la Casa de Socors que hi havia al carrer de Sepúlveda. El metge de guàrdia dicta-

minà un pronòstic de gravetat. Fou portat a la clínica del doctor Manuel Corachan, al carrer d'Aribau. Es va preveure fer-li transfusió de sang, però quan es preparava, va morir, entre les vuit i les nou del vespre.

Els autors de l'assassinat foren Fulgencio Vera, àlies «Mirete» que fou qui disparà a Layret, i d'altres membres del Sindicat Lliure.

A la matinada el cos de Layret fou portat al seu domicili i durant tot el dia fins l'endemà, 2 de desembre, a l'hora de l'enterrament, a les tres de la tarda, el visitaren una corrua de persones que manifestaven la seva indignació i el seu sentiment pel que representava la seva pèrdua.

Una vaga paralitzà Barcelona. També a Sabadell la vaga fou total. Al matí, en una sessió extraordinària de la corporació municipal, l'alcalde Martínez Domingo, proposà un acord que fou aprovat per unanimitat en el que feia referència a les gestions que havia fet per aconseguir alliberar Companys, regidor, i en referència a Layret deia:

«Amb profunda emoció, per motiu de les circumstàncies que personalment m'afecten, prego el consistori que faci constar en acta el sentiment per l'odiós assassinat del senyor Layret, el qual en la història d'aquest municipi ocupa un lloc preeminent. Ho acorda així el Consistori, com també la més ferma i enèrgica protesta que es puguin produir en la nostra terra semblants fets.»

A l'hora de l'enterrament, el carrer de Balmes, davant el domicili de Layret, era ple

«de gent, obrers la majoria, i figuraven entre ells bastantes dones».⁵⁹

Representava a l'alcalde la ciutat el jove regidor Lluís Nicolau d'Olwer. El fèretre era portat per treballadors i quan la riuada de persones intentaren avançar cap a la Rambla, una secció de la guàrdia civil ho impedí amb els sabres desembainats. Es produïren escenes de violència i, finalment, el seguici avançà per la Gran Via cap al cementiri de Montjuïc.

Nicolau d'Olwer recordant aquests fets va escriure:

«Vaig tenir la trista satisfacció de presidir, en nom de la ciutat —de la qual havia estat regidor i alcalde—, el seu enterrament. Aquest era combinat de tal manera, que tot s'encarrilava a què finís en un veritable progom. El taüt d'En Layret va rebre cops de sabre; la màniga d'uns dels que el duïen a pes de braços fou esqueixada. Tanmateix, un dia de dol per a Barcelona fou evitat».⁶⁰

Layret fou enterrat al cementiri del Sud-oest, en el nínxol 242 del columbari lliure. La cerimònia fou senzilla, en un ambient de gran emoció. Un treballador llegí unes poesies i d'altres recordaren l'exemplaritat de la seva trajectòria.

Els deportats a la Mola de Maó tingueren notícia de l'assassinat, un oficial de marina del vaixell li ho comunicà a Companys qui ho

59 *La Vanguardia*, 3 de desembre de 1920.

60 NICOLAU D'OLWER, «Record al ciutadà il·lustre». A: *Àlbum record dedicat a Francesc Layret*, p. 132.

féu saber als altres. Un gran dolor i indignació els sacsejà. Salvador Seguí va dir:

«Ja saben el que han fet, els bandits!».

La defensa de l'escó de Layret, pel districte de Sabadell, li pertocà a Companys, que fou escollit diputat i alliberat. Companys continuà amb l'entusiasme que li era característic l'acció política del seu mestre i amic, i al Congrés denuncià activament el terror blanc provocat a Barcelona per la «lleï de fugues» aplicada pel governador civil Martínez Anido i el cap de la policia Miguel Arlegui.

7. EL RECORD DE FRANCESC LAYRET EN LA HISTÒRIA

Tot seguit es preparà un homenatge a Layret, s'iniciaren les gestions amb Companys al capdavant, encara empresonat a la Mola, però la circumstància era clarament adversa. S'havia desfermat una repressió que impedia l'acte. A continuació vingueren els anys de la dictadura de Primo de Rivera.

Calgué esperar fins al 1931, quan la proclamació de la República afavoria la preparació de l'homenatge. S'acordà aixecar un monument a la plaça de Goya de Barcelona —també coneguda com la plaça Sepúlveda—, també es va preveure construir una biblioteca popular, una casa de convalescència per a treballadors i un grup escolar que portessin el seu nom. Tot aquest conjunt havia de constituir les Institucions Francesc Layret.

L'1 de maig de 1934 fou col·locada la primera pedra del monument, però la crisi política de l'octubre d'aquell any n'ajornà els preparatius. El 30 de novembre de 1935 s'organitzà un acte d'homenatge davant la tomba i, finalment, el 19 d'abril de 1936 fou inaugurat un magnífic monument, obra de l'escultor Frederic Marès. L'acte aplegà un gran nombre de persones que omplien la plaça i els carrers del voltant. Intervingueren en l'acte Lluís Maria Bransuela, per part del comitè organitzador, Jesús Pinilla, per

la redacció de *La Lucha*, Ramon Noguera i Comet, representant Marcel·lí Domingo que era aleshores ministre d'Instrucció Pública, Manuel Serra i Moret, Ángel Pestaña, l'alcalde de Barcelona, Carles Pi i Sunyer, i tancà els parlaments el de Lluís Companys.

Altres actes recordaren a Layret, entre els que destacà el celebrat a l'Ateneu Enciclopèdic Popular.

La dictadura franquista desmuntà el monument a Layret com féu en molts altres. La seva memòria seguí viva, el 1942 el periodista Francesc Madrid publicà *Las últimas veinticuatro horas de Francisco Layret*. En un gran nombre d'actes celebrats a l'exili o en la clandestinitat durant aquella època Layret era recordat i subratllat l'exemple del seu testimoni.

El 1970 en ocasió del cinquantenari del seu assassinat vaig publicar una biografia de Layret a l'Editorial Nova Terra. La censura prohibí la distribució d'un senzill cartell anunciant l'obra a les llibreries. Un any després s'estrenà clandestinament l'obra de teatre *Preguntes i respostes sobre la vida i la mort de Francesc Layret, advocat dels obrers de Catalunya* de Maria Aurèlia Capmany i Xavier Romeu. Malgrat les dificultats fou representada nombroses vegades, dirigida per Josep Anton Codina.

Restablertes les llibertats democràtiques el 27 de maig de 1977 fou retornat el monument de Layret a la plaça Goya i des d'aleshores molts pobles i ciutats catalans tenen amb el seu nom carrers i places.

Així mateix, institucions i serveis de significació col·lectiva porten el nom de Francesc Layret com: la Residència «Francesc Layret»

de gent gran situada a la Gran Via de Barcelona, de titularitat municipal; la Federació «Francesc Layret» de Discapacitats Físics; o el Casal «Francesc Layret» d'Esquerra Republicana de Catalunya al districte barceloní de Nou Barris.

Aquestes iniciatives contribueixen a mantenir viva la memòria d'aquest polític que serví al poble amb sinceritat i coratge.

ÍNDIX ONOMÀSTIC

Abadal i Calderó, Ramon d'	54
Aguirre i Torres, Francesc	49
Alfons XII.....	12, 13, 24
Almirall i Llozer, Valentí	13, 14, 16
Alomar i Villalonga, Gabriel	35, 36, 45, 52
Álvarez González-Posada, Melquíades	56
Aristòtil.....	12
Arlegui Bayonés, Miguel	80
Barceló, Josep.....	37
Barrera i Maresma, Martí.....	58
Bastardas i Sampere, Albert	29
Batista i Roca, Josep Maria	64
Borràs i Oriol, Enric	26
Bransuela, Lluís Maria	49, 82
Buen y del Cos, Odón de	19
Buenacasa Tomeo, Manuel.....	66
Bueso, Joaquim	31
Calzada	30
Cambó i Batlle, Francesc.....	24, 27, 28
Cánovas del Castillo, Antonio	12
Capmany i Farnés, Maria Aurèlia	82
Carner i Romeu, Jaume.....	24, 27, 28, 36
Codina i Olivé, Josep Anton	82

Comaposada i Gili, Josep	30
Companys i Jover, Lluís	30, 36, 39, 49, 50, 77, 78, 79, 80, 81, 82
Corachan i Garcia, Manuel.....	78
Coromines i Montanya, Pere	34, 35, 36, 59
Coromines i Vigneaux, Joan.....	15
Cruells i Sallarès, Jaume	24
Dato e Iradier, Eduardo.....	53
Díaz	74
Domènech i Montaner, Lluís	24
Domingo i Sanjuan, Marcel·lí.....	45, 48, 49, 52, 57, 61, 71, 82
Figueroa y Torres Mendieta, Álvaro «Comte de Romanones»	73, 74
Gardó i Ferrer, Eladi	19
Gassol i Rovira, Bonaventura.....	30
Giner de los Rios, Hermenegildo	35, 54
Giralt i Verdaguer, Joaquim	24
Gironès	74
Gubern i Fàbregas, Santiago	24, 30
Habsburg-Lorena, Maria Cristina d'	13
Hurtado i Miró, Amadeu	27, 47, 69
Iglesias Posse, Pablo	56
Iglésias Pujadas, Ignasi	26
Iribarne, Lluís	49
Jover i Marquet, Eusebi	30
Junyent i Rovira, Miquel	27
Kropotkin, Piotr Alekséyevich.....	17
Layret i Foix, Antidi	11
Layret i Foix, Eduard	11
Layret i Foix, Josep Maria.....	11
Layret i Foix, Mercè.....	11

Lerroux García, Alejandro	23, 24, 25, 27, 47, 56
Lluhí i Rissech, Joaquim	24
Madrid i Alier, Francesc	82
Magrinyà, Francesc	29
Marès i Deulovol, Frederic	9, 81
Marsà, Antoni	25
Martí i Julià, Domènec.....	27
Martí Pérez, José.....	48
Martínez Anido, Severiano	77, 80
Martínez Domingo, Antoni.....	77, 78
Martínez Vargas, Andrés.....	19
Martrús	30
Marx, Karl	17
Masó, Miquel.....	31
Matons i Bofill, Martí	36
Matos y Massieu, Leopoldo	54
Maura i Montaner, Antoni.....	24, 70, 75
Mercè, Narcís	66
Milà i Camps, Pere.....	54
Mira, Emili	66
Miranda Concha, Francesc	75
Monegal i Nogués, Trinitat	24
Moret y Prendergast, Segismundo	23
Morote, José	74
Mujal, Joan.....	31
Munts, Josep.....	37
Nicolau d'Olwer, Lluís.....	79
Nietzsche, Friedrich Wilhelm	17
Noguer i Comet, Ramon.....	36, 47, 48, 49, 52, 71, 82
Ossorio y Gallardo, Ángel	30
Palma, Emeteri	19

Perenya i Reixachs, Alfred	52
Perenya, J.	66
Pestaña Núñez, Àngel.....	66, 67, 82
Pi i Margall, Francesc.....	57
Pi i Sunyer, August.....	52, 64
Pi i Sunyer, Carles.....	82
Pi i Sunyer, Josep Maria	47
Piera i Pagès, Simó.....	38, 39, 58, 74
Pijoan i Serres, Joan	24
Pinilla i Fornell, Jesús	45, 49, 82
Pous i Pagès, Josep	34
Prat de la Riba i Sarrà, Enric	13, 54
Primo de Rivera Orbaneja, Miguel	81
Puig i Alfonso, Francesc.....	29
Puig i Cadafalch, Josep.....	69, 70
Rahola i Molines, Pere.....	29
Robert i Yarzabal, Bartomeu	17
Roca i Roca, Josep	26, 27
Rodríguez Méndez, Rafael	19
Roig i Bergadà, Josep	54
Romeu i Juvé, Xavier.....	82
Roure i Bofill, Conrad	45
Rovira i Virgili, Antoni.....	16, 18, 33
Sagasta Escolar, Práxedes Mateo	12
Salmerón y Alonso, Nicolás.....	21, 27, 28
Samblancat i Salanova, Àngel.....	45, 47, 48, 58
Sanllehy i Alrich, Domènec Joan	30
Seguí i Rubinat, Salvador.....	9, 38, 39, 59, 66, 75, 77, 80
Serra i Moret, Manuel.....	82
Sol i Ortega, Joan.....	19
Sunyol i Casanovas, Ildefons	24

Sunyol i Pla, Antoni	24
Tarrella i Albareda, Josep	45
Tona i Xiberta, Baldomer.....	30, 45
Tubau, Josep	19
Valentí i Camps, Santiago	45
Valera, Éamon de.....	48
Vallès i Ribot, Josep Maria	19, 27, 34
Vera, Fulgencio	78
Vicens i Vives, Jaume.....	15
Wilson, Thomas Woodrow.....	68
Zulueta i Escolano, Lluís de.....	25

ÍNDEX D'ORGANITZACIONS

Associació d'Estudiants Catalans	63
Associació Escolar Republicana.....	18, 19
Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana	65
Ateneu Barcelonès.....	20, 49
Ateneu Enciclopèdic Popular.....	8, 19, 20, 35, 82
Bloc Republicà Autonomista	8, 45, 46, 47, 50, 51
Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria.....	73
Centre Català de Barcelona	13
Centre Nacionalista Republicà.....	28, 33
Confederació Nacional del Treball.....	39, 46, 47, 52, 55, 58, 66, 67, 77
Federació de les Tres Classes de Vapor.....	15
Joventut de la Unió Federal Nacionalista Republicana	36
Joventut de la Unión Republicana	21
Joventut del Bloc	47
Joventut Republicana de Lleida	51
Lliga Regionalista.....	17, 23, 24, 27, 61
Partit Republicà Català. 8, 9, 45, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 61, 71	
Partit Socialista.....	30
Sindicat de la Construcció.....	74
Sindicat de Tramviàries	74
Sindicat Lliure	77, 78

Sindicat Únic o d'Indústria	66
Societat Fabiana	18
Solidaritat Catalana	26, 27, 28, 33
Unió Catalanista.....	24, 27
Unió Federal Nacionalista Republicana	8, 33, 34, 35, 36, 45, 49, 51, 59
Unió General de Treballadors	52, 55
Unió Liberal	31
Unió Republicana	33, 51
Unión Republicana	25, 28

ÍNDEX DE PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

<i>¡Cu-cut!</i>	26
<i>Autonomista, L'</i>	62
<i>Butlletí de l'Ateneu Enciclopèdic Popular</i>	20
<i>Campana de Gràcia, La</i>	57, 60
<i>Correo Catalán, El</i>	39
<i>Diari Català</i>	13
<i>Diario de Sesiones</i>	74
<i>La Publicidad</i>	31, 76
<i>Lucha, La</i>	45, 46, 48, 49, 50, 51, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 65, 68, 69, 70, 72, 74, 82
<i>País, El</i>	33
<i>Poble Català, El</i>	24, 36
<i>Presència</i>	59
<i>Revista, La</i>	40, 43
<i>Solidaridad Obrera</i>	67
<i>Vanguardia, La</i>	45, 79
<i>Veu de Catalunya, La</i>	13, 26, 31, 63, 64

BIBLIOGRAFIA

- ALBERTÍ, Santiago. *El Republicanisme català i la restauració monàrquica. 1875-1923*. Barcelona: Albertí, 1972.
- ALMIRALL, Valentí. *Lo Catalanisme*. Barcelona: Edicions 62, 1979. (Les Millors obres de la literatura catalana; 22).
- AMETLLA, Claudi. *Memòries polítiques 1890-1917*. Barcelona: Pòrtic, 1963.
- BALCELLS, Albert, Enric PUJOL i Jordi SABATER. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Proa, 1996.
- BALCELLS, Albert. *El sindicalisme a Barcelona 1916-1923*. Barcelona: Nova terra, 1965.
- BENET, Josep. *Maragall i la Setmana Tràgica*. Barcelona: Edicions 62, 1968.
- CARR, Raymond. *Espanya 1808-1939*. Barcelona: Ariel, 1969.
- CASASÚS, Josep Maria. *Periodisme català que ha fet història*. Barcelona: Proa, 1996.

COROMINES, Pere. *Els anys de joventut i el procés de Montjuïc*. Barcelona: Curial, 1974.

COROMINES, Pere. «Francesc Layret, home de lleis». A: *La campanya de Gràcia*, 30 de novembre de 1929.

CRUELLES, Manuel. *Salvador Seguí, el Noi del Sucre*. Esplugues de Llobregat: Ariel, 1974.

DOMINGO, Marcel·lí. «L'evocació de Francesc Layret». A: *La Campanya de Gràcia*, 30 de novembre de 1929.

FERRER, Joaquim. *Simó Piera. Perfil d'un sindicalista*. Barcelona: Pòrtic, 1975.

GARCIA VENERO, Maximiliano. *Vida de Cambó*. Barcelona: Aedos, 1952.

GASSOL, Ventura. «L'evocació meva d'en Layret». A: *Àlbum record dedicat a Francesc Layret*. [S.l.: s.n., 1937], p. 36-37.

HURTADO, Amadeu. *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*. Vol I. [Barcelona]: Ariel, 1964.

HURTADO, Amadeu. *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*. Vol I. Esplugues de Llobregat: Ariel, 1969.

IZARD, Miquel. *Revolució industrial i obrerisme. Les «Tres Classes de vapor» a Catalunya. 1869-1913*. Barcelona: Ariel, 1970.

- LACOMBA, Juan A. *La crisis española de 1917*. Madrid: Ciencia Nueva, 1970.
- LLADONOSA I VALL-LLEBRERA, Manuel. *El Congreso de Sants*. Barcelona: Nova Terra, 1975.
- MADRID, Francisco. *Las últimas veinticuatro horas de Francisco Layret*. Buenos Aires: Publicaciones del Patronato Hispano-Argentino de Cultura, 1942. (Cuadernos de Cultura Española; 7).
- MANENT I PESAS, Joan. *Records d'un sindicalista llibertari català, 1916-1943*. París: Edicions Catalanes de París, 1976. (Frontera oberta; 22).
- MARRERO, Vicente. *La guerra española y el trust de cerebros*. Madrid: Punta Europa, 1961.
- «Martí Barrera, un testimoni d'excepció». A: *Presència*, 28 de novembre de 1970.
- NOGUER I COMET, Ramon. *Al llarg de la meva vida*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís. «Record al ciutadà il·lustre». A: *Àlbum record dedicat a Francesc Layret*. [S.l.: s.n., 1937], p. 132.
- POBLET, Josep Maria. *El moviment autonomista a Catalunya els anys 1918-1919*. Barcelona: Pòrtic, 1970.

POUS I PAGÈS, Josep. *Pere Coromines i el seu temps*. Barcelona: Edicions 62, 1969.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Debats sobre'l catalanisme*. Barcelona: Societat Catalana d'Edicions, 1915.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Resum d'història del catalanisme*. Barcelona: Barcino, 1936.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni. «La vida dramàtica de Layret». A: *Àlbum record dedicat a Francesc Layret*. [S.l.: s.n., 1937], p. 134-137.

SAMBLANCAT, Àngel. *Francisco Layret*. Madrid: [s.n.], 1923. (Siluetas. Revista política, literaria y de actualidad; 8)

SECO SERRANO, Carlos. *Alfonso XIII y la crisis de la Restauración*. Esplugues de Llobregat: Ariel, 1969.

TERMES, Josep. *Història del catalanisme fins al 1923*. Barcelona: Pòrtic, 2000. (Pòrtic monografies; 10).

VICENS I VIVES, Jaume (dir.). *Historia social y económica de España y América*. Vol. 5. Barcelona: Teide, 1959.

VICENS I VIVES, Jaume. *Industrials i polítics del segle XIX*. Barcelona: Teide, 1958.

Publicacions

Campana de Gràcia, La
Correo Catalan, El

Diario de Sesiones
Lucha, La
Presència
Publicidad, La
Revista, La
Solidaridad Obrera
Vanguardia, La
Veü de Catalunya, La

Francesc Layret i Foix (Barcelona, 1880 - Barcelona, 1920)

Advocat i polític.

Posà el seu despatx d'advocat al servei dels problemes laborals dels treballadors, víctimes sovint de la repressió.

Fundador de l'Ateneu Enciclopèdic Popular (1902). Milità en la Unió Republicana i en fou regidor a l'Ajuntament de Barcelona (1905), on defensà la construcció d'escoles amb l'ensenyament en llengua catalana, en coeducació i sense adoctrinaments. Convençut de la necessitat d'una esguerra catalana independent i amb una orientació socialitzant, impulsà successivament la Unió Federal Nacionalista Republicana (1910), el Bloc Republicà Autonomista (1915) i el Partit Republicà Català (1917). Elegit diputat a les Corts espanyoles (1919).

Fou assassinat per pistolers de la Unió de Sindicats Lliures, a ordres del governador civil de Barcelona, Severiano Martínez Anido. El seu enterrament, enmig d'un clima de commoció social, fou acompanyat d'una vaga general i d'enfrontaments amb la guàrdia civil.

Joaquim Ferrer i Roca (Barcelona, 1937)

Historiador. Entre d'altres obres ha publicat *Francesc Layret 1880-1920* (1971), *Simó Piera, perfil d'un sindicalista* (1972), *El primer Primer de Maig a Catalunya* (1973), *La vaga de l'Harry Walker 1970-1971* (1974); i els assaigs *Un nou impuls per a Catalunya* (1982) i *El fil roig* (1995). Va militar al Partit Socialista de Catalunya-Reagrupament i, des del 1978, a Convergència Democràtica de Catalunya. Ha estat conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya (1985-1988), diputat al Congrés, al Parlament i senador. President de la Fundació Catalanista i Demòcrata (CatDem).